

Pražská vysoká škola psychosociálních studií

**Etické aspekty vztahu společenské majority a minority v
kontextu sociální práce**

Ing. Rudolf Příman

Diplomová práce

Vedoucí magisterské práce:

PhDr. Martin Strouhal, Ph.D.

Praha 2019

Prague College of Psychosocial Studies

Ethical aspects in the relation of social majority and minority in the context of social work

Ing. Rudolf Příman

Diploma Thesis

The Master Thesis Supervisor:

PhDr. Martin Strouhal, Ph.D.

Prague 2019

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně za pomoci uvedených zdrojů. Veškeré etické normy jsou dodrženy.

Datum:

Podpis studenta

Poděkování

Děkuji PhDr. Martinu Strouhalovi, PhD. za odborné vedení diplomové práce, podporu, cenné připomínky, poskytování rad a materiálních podkladů.

S velkou pokorou děkuji všem autorům myšlenek, jež mne oslovily a inspirovaly.

Anotace: Tato diplomová práce „Etické aspekty vztahu společenské majority a minority v kontextu sociální práce“ se zaměřuje na otázky vztahu společnosti a minorit, potažmo jedince. V první části se věnuje obecným úvahám o majoritě a minoritě, o kultuře a etice.

Ve druhé části se pak snaží tyto obecné principy a teze promítnout do reálného života a konkrétněji do sociální politiky a sociální práce. Snaží se definovat parametry pojmu správné chování. Zároveň si klade otázku, jak se může vztah majority a minority vyvíjet ve světle očekávatelných změn ve společnosti.

Klíčová slova:

minorita, majorita, kultura, etika, koheze, tenze, archetypy, existenciály, správné chování, komunita

Abstract: This diploma thesis „Ethical aspects in the relation of social majority and minority in the context of social work“ devotes to the questions of the relation between society and minorities, furthermore individual.

The first part focuses on the general contemplation about majority and minority, about culture and ethics.

The second part tries to reflect these general principle and theses into the daily life and especially into the social politics and social work. It tries to define the parametres of the term good behavior. Simultaneously it puts in question how the relation between majority and minority can develop in the anticipated changes of the society.

Key words:

minority, majority, culture, ethics, cohesion, tension, archetype, existentials, good behavior, community

OBSAH

Úvod.....	8
1. VYMEZENÍ POJMŮ.....	10
1.1 Majorita a minorita.....	13
1.2 Co máme společné a co nás rozděluje	17
1.3 Strategie	22
1.4 Kultura	26
1.5 Etika	31
2. PRŮMĚTY DO PRAXE.....	35
2.1 Ekonomika versus sociální politika	35
2.2 Stát versus občan	39
2.3 Právo versus morálka	48
2.4 Velké versus malé.....	52
2.5 Dodatek	58
Závěr.....	59
Seznam použité literatury	61

ÚVOD

Téma diplomové práce jsem si vybral z osobních důvodů. Přemýšlím o něm v různých souvislostech již mnoho let. Vždycky mně zajímalo, jak věci ve světě fungují a jak spolu souvisejí.

Vystudoval jsem strojní fakultu ČVUT a stal se konstruktérem a výpočtářem ocelových konstrukcí. Je to na opačném pólu než je moje současné studium, které by mělo být touto prací završeno, ale pro mne je to velice cenná zkušenost. Studium na technice mne naučilo matematické logice a kauzálnímu myšlení. Ale už tehdy jsem vnímal limity a omezení technického světa. Dokonalost matematických modelů je fascinující, dokud si ovšem neuvědomíme, že je to jen kostra. Na kost zjednodušená realita, která nám pomáhá pochopit principy, souvislosti, meze. Co můžeme a co už je špatně. Učí nás, co musíme s pokorou přijmout, přes co „nejede vlak“ a s čím můžeme pracovat ve svůj prospěch. Co lze zanedbat, neřešit a co je naopak pro celek důležité.

Už na strojní fakultě jsem pochopil, že lidskou společnost nelze spoutat matematikou. V porovnání s technickými modely reality je lidská společnost „jiná liga“. Nelze jí zjednodušit na funkční kostru, která nám jasně ukáže, jak věci fungují. Je to organismus, který se vyvíjí, mění a není dvakrát stejný. To mne fascinovalo a stále fascinuje - živý organismus, který je dílem člověka. Na druhou stranu - je to systém, který má své zákonitosti, pravidla, limity, ve kterých může fungovat dobře a jejichž porušování se vymstí.

Už skoro 30 let podnikám a zajímají mne způsoby, jak jsou firmy organizovány, jak fungují. Mám rád malé firmy, kde lze poznat a dohlédnout všech souvislostí - idejí, ekonomiky, marketingu, práva, každodenního provozu. Díky tomu, že podnikám ve službách a mám přístup do mnoha firem všech oborů a velikostí, mohu pozorovat, jak se mění vztahy a systém fungování v závislosti na jejich velikosti a oboru. Je zajímavé sledovat, jak se s narůstající velikostí proměňuje firemní kultura od „řešení problémů k politice“. Společnost je analogií ve větším. Ve svém podnikání často narážím na nesmyslnost byrokratických zásahů, které jsou prováděny s pocitem, že ve společnosti je možné všechno - že si můžeme vymýšlet svět, který bude fungovat podle nás, bez ohledu na zákonitosti a pravidla. Většina tvůrců takových nařízení se ani nenamáhá

přemýšlet o tom, co opravdu dělají (mnozí, obávám se, toho ani nejsou schopni). Nechápu, že platí slova, která napsal Montesquieu: Inteligentní bytosti mohou mít zákony, které si samy vytvořily; mají ale také takové, které si nikdy nevytvořily.

A to mne už dlouhodobě vedlo k úvahám, jak by měla být nejen firma, ale i společnost nastavena, aby byla co nejlepším prostředím pro dva zdánlivě neslučitelné světy - výkon a pohodu. Jaké principy by tato organizace měla ctít, aby obsahovala v potřebné míře řád i volnost. Hledal jsem a hledám tyto limity ve svých firmách a dívám se i po těch, do kterých mám přístup. Sleduji, jak se vyvíjí a mění vztah mezi státní mocí a podnikateli, potažmo i občany.

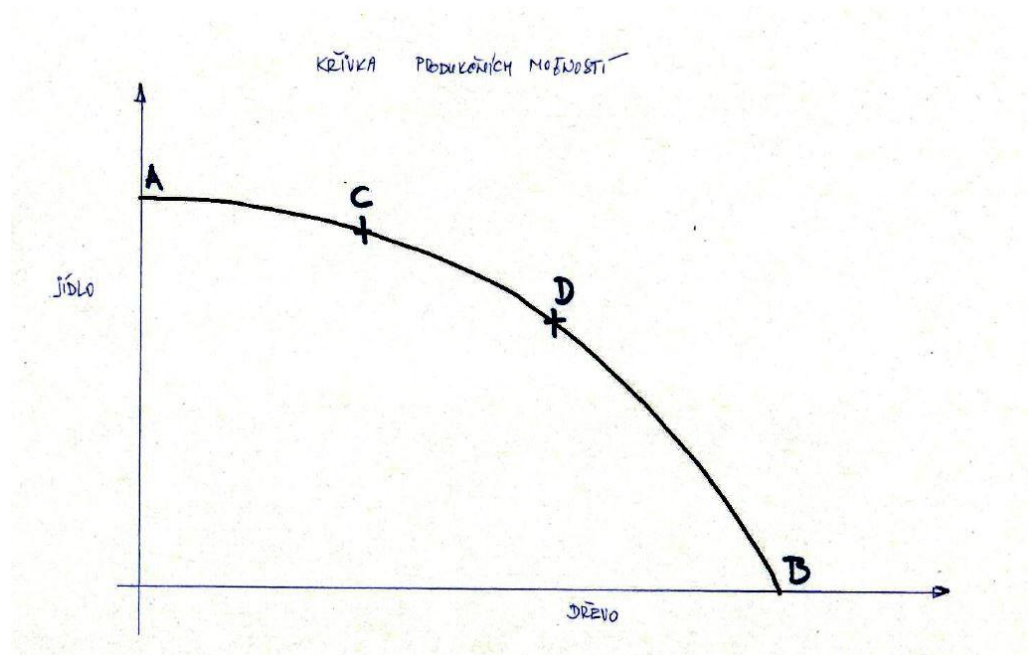
Hledal jsem odpovědi i v literatuře. Velice mne oslovil F. A. von Hayek svou knihou Právo, zákonodárství a svoboda (2011). Jeho úvahy mi dávaly a dávají smysl, jenže to, co mne nejvíc zajímalo, ukryl do pojmu „správné chování“, aniž jasně specifikoval, jak takové chování vypadá. Dal mi tím témata k přemýšlení na mnoho let.

Na první pohled se zdá, že takové úvahy nemají nic společného se zaměřením studia - sociální práci. Já si myslím pravý opak. Bez hledání odpovědí na tyto otázky se sociální politika a potažmo i sociální práce neobejde. Tyto otázky v sobě obsahují odpovědi na to, jak pomáhat slabým a potřebným a neoslabovat při tom celek, jak pomáhat a zároveň ty, jimž je pomáháno, nezbavovat jejich sebeúcty, hodnoty, smyslu.

1. VYMEZENÍ POJMŮ

Pro co nejnázornější přiblížení předmětu zájmu této práce a vymezení základních pojmů včetně jejich kontextů jsem se rozhodl použít jednoduchého schématu, kterým začíná prakticky každá základní učebnice makroekonomie - křivku produkčních možností. Viz například Samuelson a Nordhaus (1991).

Její grafické zobrazení je zde (obrázek 1):

obrázek 1

Oč tu jde? Představme si společenství lidí, v tomto případě tlupu primitivních lovců. Pro svůj život potřebují uspokojit pouze dvě základní potřeby - zajistit dostatek jídla a opatřit dřevo, aby jim nevyhasl oheň. Tlupa se skládá z určitého počtu členů a žije v nějakém prostředí. Své potřeby mohou zajišťovat podle různých scénářů. Pokud se dohodnou, že budou určitý čas (třeba týden) věnovat pouze shánění jídla (lov, sběr), jsou schopni za toto období opatřit určité množství potravy, vyjádřené bodem A. Pokud se rozhodnou veškerý čas věnovat sběru dřeva, jsou schopni opatřit ho množství vyjádřené bodem B. Mohou se však dohodnout na jiných variantách - část času věnovat jídlu a část dřevu nebo část členů tlupy bude obstarávat jídlo a část dřevo. Tyto

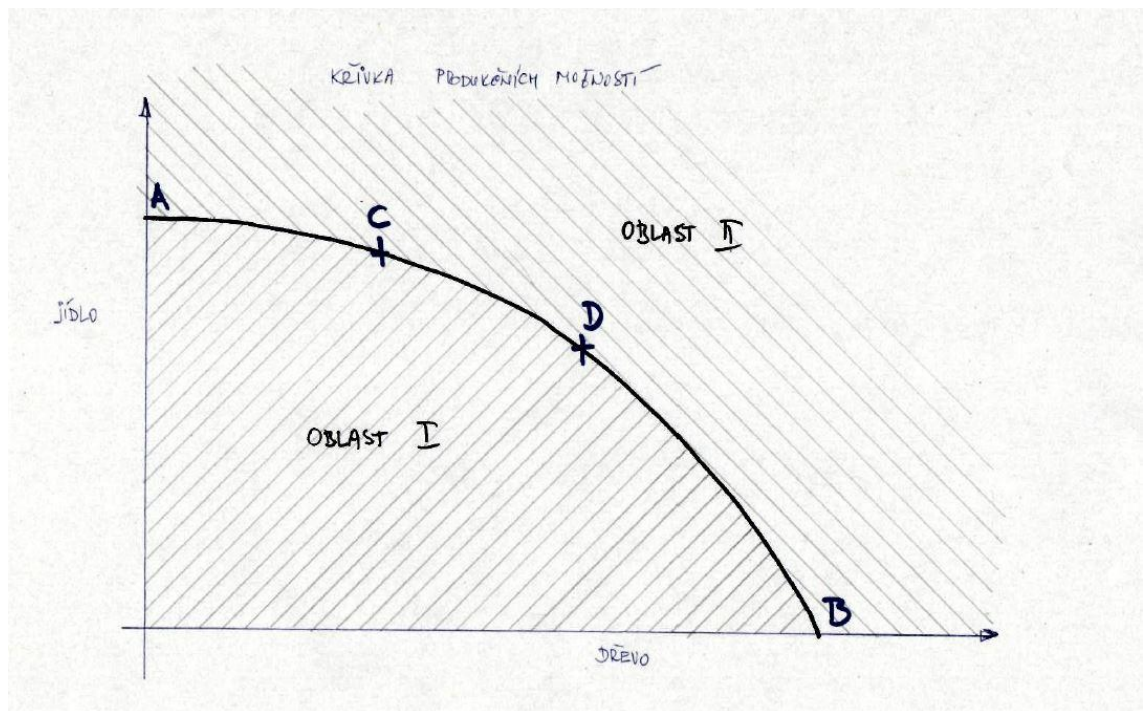
možnosti jsou vyjádřeny body C a D. Pokud bychom propojili všechny možnosti dohody, které takové společenství lidí v daném čase a místě může uskutečnit, dostaneme čáru, kterou ekonomové znají jako křivku produkčních možností. Vidíme jí na obrázku 1 a u tohoto zobrazení také ekonomové končí. V jednoduchosti totiž ukazuje hlavní předmět jejich zájmu - jak v dané chvíli, na daném místě a s daným počtem lidí vytěžit maximum. Jinak řečeno, jak optimálně využít zdroje. A zdroje má lidstvo po celou svoji historii pouze tři:

- přírodní zdroje (co nám nabízí místo, kde žijeme)
- lidské zdroje (kolik je členů v našem společenství)
- kapitál (to už je dílo našich rukou a hlav - nástroje, technologie, peníze ...)

Ponechme tímto ekonomický svět prozatím za sebou a pojďme nad křivkou produkčních možností uvažovat dál. Může nám ukázat i mnoho jiných věcí. Z výše uvedeného popisu tvorby křivky vyplynulo, že každý její bod je koneckonců výsledkem dohody členů tlupy o tom, čemu budou věnovat svůj čas a energii. Jestli shánění jídla, sběru dřeva nebo jestli a jak rozloží své síly a čas do obou činností zároveň. Můžeme tedy říci, že každý bod na křivce je předmětem nějaké dohody, dnes bychom tomu mohli říkat politické rozhodnutí. A je vidno, že i tak jednoduché společenství, jakým je tlupa primitivních lidí, kteří mají pouze dvě základní komodity - jídlo a dřevo, může stát před mnoha „politickými rozhodnutími“. Nejenom, že se rozhoduje, kolik času bude kdo v tlupě věnovat jaké činnosti, ale také může řešit další dilemata. Křivka produkčních možností vyjadřuje jakési maximum možného - co je možno v danou chvíli na daném místě a s daným počtem lidí vyzískat. Pokud ale přírodní podmínky umožní přežití na daném místě bez nutnosti věnovat tomu veškerý čas a energii všech členů tlupy, můžeme diskutovat i o tom, kolik času věnovat životně nutným činnostem a kolik něčemu jinému. Nebo kdo bude zajišťovat potřeby tlupy a kdo nemusí (třeba nemocní a staří). Můžeme přemýšlet i o tom, jak bychom mohli křivku produkčních možností rychleji posunout směrem k většímu blahobytu. Z definice je tato křivka limitem možností daného společenství v určitém čase a místě. Chce-li společenství získat víc, musí zvětšit své zdroje (přírodní, lidské a dnes i kapitálové). To může udělat vlastními silami nebo na úkor druhých. Může obsadit cizí území (a zvětšit své přírodní zdroje), může zotročit členy jiného společenství (a rozšířit své lidské zdroje) nebo může

ovládnout jeho továrny, banky, technologie (a zvětšit svůj kapitál). To jsou v kostce všechny formy zotročení, které lidstvo za svou historii vymyslelo.

Křivka produkčních možností dělí svět „politických rozhodnutí“ tlupy na dvě oblasti (obrázek 2):

obrázek 2

- oblast I (uvnitř křivky) - vymezená osami a samotnou křivkou. Tu bychom mohli nazvat „oblastí vnitřní politiky“. Jsou to dohody mezi členy tlupy o tom, jak sami, uvnitř daného společenství a s vlastními zdroji uspořádají svůj život. Metody a priority si volí podle svých pravidel.

- oblast II (vně křivky), kterou bychom mohli nazvat „oblastí vnější politiky“. Je to chování tlupy k okolí, vztah k ostatním tlupám a k jejich zdrojům.

Předmětem našich úvah bude oblast uvnitř, tedy to, jak členové společenství organizují svůj život a vztahy v daném čase a místě. Jak je patrné již z modelu na obrázků 1 a 2, už jednoduchá tlupa s pouhými dvěma životními potřebami (prioritami), stojí před mnoha možnostmi volby. Včetně vyřešení otázky kdo a jakým způsobem bude tyto volby vybírat a prosazovat. S rostoucím počtem členů společenství a zvyšujícím se počtem potřeb či komodit, stává se situace mnohem složitější a

nepřehlednější. Velký vliv na dění ve společenství má i fakt, jak velký hmotný blahobyt je schopno zajistit. Ve chvílích, kdy situace tady a teď sotva umožňuje přežití společenství, je soudržnost (koheze) mezi jednotlivými členy podstatně vyšší než v dobách, kdy je společenství schopno vytvářet nadbytek a o tyto nadbytky se strhávají bitvy. To vnáší do společenství napětí (tenzi).

Lidstvo ve své historii vyzkoušelo různé modely, jak v rámci společenství uspořádat priority pro vytváření blahobytu a jak poté tento blahobyt přerozdělovat. Pokaždé je někdo spokojenější a jiní se cítí nespravedlivě poškozováni, opomíjeni, zneužíváni. Tomu lze sotva předejít, ale rád bych se v této práci zamyslel nad některými obecnými principy, které by mohly při svém respektování snižovat či dokonce minimalizovat zmíněné společenské napětí. To je ostatně jedním z hlavních úkolů sociální politiky, ne-li přímo důvodem její existence.

Při pohledu na obrázek 1 je také zřejmé, že při našich úvahách nelze ignorovat ekonomiku. Sociální politika je vlastně hledáním kompromisu mezi ekonomikou a politikou se snahou o co nejširší konsenzus v rámci společenství. V tomto smyslu mne napadá parafráze jednoho bonmotu o investování a dalo by se říci, že „sociální politika je kompromisem mezi dobře jíst a dobře spát“ v rámci celé společnosti.

1.1 MAJORITA A MINORITA

Obecně slovo majorita znamená většina a minorita menšina. V tomto, statistickém, smyslu je tedy majorita (většina) více než polovina a minorita (menšina) je méně než polovina z celku. Z hlediska společnosti je tento výklad nedostačující a je třeba jít dále. Začněme úvahami o pojmu minorita, protože je uchopitelnější a v literatuře více popsáný.

Při zadání klíčového slova minorita do wikipedie, dostaneme následující odpověď:

Menšina (minorita) jako sociologický, politologický a kulturně antropologický pojem označuje dobře vymezenou skupinu osob, jež se odlišuje od okolní „většinové“ společnosti a obvykle se i sama jako skupina chápe. Například lidé se zelenýma očima jsou sice „v menšině“, ale menšinu v tomto sociologickém smyslu netvoří, pokud se o

nich nezačne veřejně diskutovat, nezačnou se sdružovat, případně vytvářet nějakou reprezentaci. Status menšiny je ovšem závislý na celku, vůči němuž se jako menšina vymezuje: například Korsičané jsou na Korsice naprostou většinou, kdežto menšinou v rámci Francouzské republiky.

Tomu odpovídá rozlišení:

- statistická menšina, daná pouze určitými charakteristikami jednotlivých osob
- sociálně - psychologická menšina, jež se obvykle sama jako menšina chápe, případně organizuje.

Tolik uvádí wikipedie. Za sociálně - psychologickým pojmem menšina se tedy skrývá i nějaká akce, ať už ze strany této skupiny nebo ze strany většinové společnosti. Tento pohled nabízí i další zdroj:

V porovnání s dominantní skupinou, jež disponuje větším bohatstvím, mocí a prestiží, dochází z hlediska sociologie u příslušníků menšin k určitému typu znevýhodnění, a proto se u menšin probouzejí projevy skupinové solidarity a budování smyslu pro vzájemnou sounáležitost. Smysl pro loajalitu a společné zájmy je u menšin posilován sdílenou zkušeností, jež pramení z faktu, že její příslušníci čelí předsudkům a jsou terčem diskriminace. (Giddens, 2013)

Klíčové tu tedy není početní zastoupení, ale určité podřízené postavení dané skupiny. V tomto kontextu můžeme někdy mluvit jako o „menšině“ i o skupinách, které jsou ve skutečnosti početně větší (například o ženách se v souvislosti s jejich znevýhodněním ve společnosti někdy hovoří jako o menšině, ačkoliv mohou být v populaci početně většinou).

Ve výše uvedené Giddensově definici je klíčové rozdělení bohatství (čili podíl na produktu společnosti) a z toho vyplývající moc a prestiž. Pokud tyto atributy ovládne hrstka jedinců (například v oligarchii či diktatuře), pak se dle této definice může stát menšinou prakticky celé společenství.

Sociologický pohled na menšinu, spíše než početní zastoupení jejích příslušníků v populaci, reflektuje dynamiku vztahu s většinovou společností a vnitřní prožívání tohoto vztahu členy minoritní skupiny. Což jsou ale často subjektivní věci, které mohou být

relevantní a oprávněné, mohou ale být i irrelevantní či zástupné. Mohou být i uměle vyvolávané a problémy diskriminace se pak mohou stát nástrojem boje za jiné cíle.

V moderních pevně organizovaných a centralizovaných státech představují menšiny sociální a politický problém v několika směrech:

- jsou ohroženy spontánním i organizovaným tlakem většinové společnosti a státu, který se je snaží asimilovat, a to někdy i násilnými kroky. Protiváhou k tomu je koncept menšinových práv, který prosazují různá mezinárodní společenství (OSN, EU aj.) do mezinárodních dokumentů i do zákonodárství jednotlivých států.

- dobře organizované a významné menšiny mohou představovat vnitropolitický a sociální problém, pokud svou činností ohrožují celistvost státu.

- neorganizované menšiny si mohou činit nárok na kolektivní menšinová práva, musí však být jasné, kdo je jejich legitimním mluvčím. Ani řádně zvolení zástupci nemusí být reprezentanty celé skupiny.

Je zřejmé, že rozpoznat relevantnost požadavku menšiny, její cíle a skutečného profitujícího z eventuelních podpor či privilegií, nemusí být vždy snadné. Nicméně alespoň v této obecné rovině je možno charakterizovat menšinu. Definuje jí nějaký společný, pocíťovaný a navenek deklarovaný problém. Ten je, dočasně či trvale, pojítkem této skupiny, jejím programem a rozpoznávacím znakem. Na tomto místě není důležité, je-li oprávněný či nikoliv nebo jestli dokonce není jen uměle vytvořeným problémem pro dosažení jiných cílů. Třeba cílů někoho, kdo s minoritou nemá nic společného, jen využije jejich pocíťované frustrace či jinakosti.

Nic takového však nenajdeme u **majority**, čili většiny. Jediné, co se o ní dá říci, že je to zbytek společnosti. Všichni ostatní. Rozhodně to není žádná homogenní skupina (což ostatně není ani minorita, tu propojuje jen jeden aspekt jejího života, byť může být silný a klíčový, nicméně jí definuje). Majoritu nedefinuje žádný pocíťovaný problém, který by vycházel z ní samotné. V konfliktu majority s minoritou je majorita definována jakýmsi „komplementárním problémem“, a to tím, který cítí minorita. Jinými slovy, minoritu můžeme definovat tím, že cítí, prožívá, formuluje nějaký svůj problém a majoritu jako ty, vůči kterým je tento jejich prožitek pocíťován. Za povšimnutí stojí fakt, že základním odlišujícím prvkem mezi minoritou a majoritou je, že v minoritě

existuje nějaký prvek, který do skupiny přináší sounáležitost, kohezi, zatímco v majoritě takový prvek jasně viditelný není. Zjednodušeně řešeno - je jasné, kdo jsme „my“, kdo jsou „oni“, to již tak jasné není. Kdyby ale nebyli „oni“, nejsme ani „my“.

Z toho plyne, že pokud chceme sjednotit nějakou skupinu osob, je nutno jí „minorizovat“, najít něco, co jí vymezuje oproti okolí. Stmelující, spojující prvek, který lze jasně pojmenovat a pod jehož praporem se skupina sdruží. Z toho však zákonitě vyplývá, že chceme-li v nějaké skupině vytvořit kohezi, nevyhnutelně tím tvoříme tenzi vůči okolí. Koheze a tenze jsou spojené nádoby, rub a líc, neoddělitelné entity. Základní princip skupinové psychoterapie.

Celé to připomíná známou ruskou hračku - matrjošku (obrázek 3). Majorita je množinou různých minorit, žijících pospolu. Společnost je jako ta panenka - systém vnořených minorit. A ta poslední, nejmenší, dále nedělitelná - to je jedinec.

obrázek 3

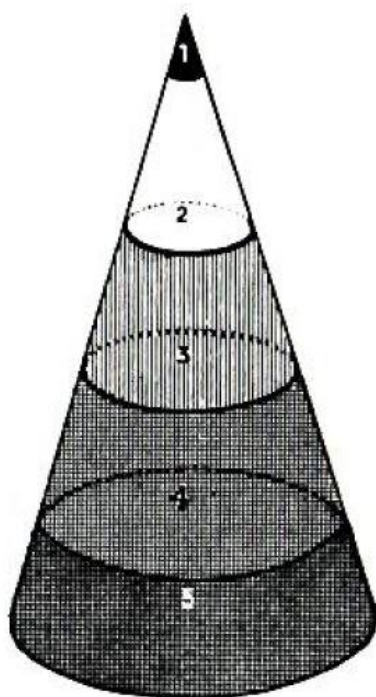
Nejmenší menšinou je jednotlivec. Proto ti, kteří popírají práva jednotlivců, těžko mohou být obhájci práv menšin. (Ayn Rand, 2000)

Tato myšlenka koresponduje i s hlavní snahou psychoterapie - hledat způsob, jak být sám se sebou a přitom s druhými.

1.2 CO MÁME SPOLEČNÉ A CO NÁS ROZDĚLUJE

Je-li principem vztahu majority a minority pocit jinakosti, vydělení, nepochopení, diskriminace či ohrožení jedné skupiny členů společenství ostatními, předpokládá to implicitně existenci nějakých hodnot, priorit, pravidel či zákonů, které ctí majorita a vůči nimž se minorita vymezuje a se kterými se dostává, ať již ze svého rozhodnutí či nikoliv, do rozporu. Jestliže jsme ale konstatovali, že majorita není nějakou homogenní, pevně definovanou skupinou, kde se potom tato „její“ pravidla berou, kdo je určuje a jak dojde k tomu, že „se o nich ví“?

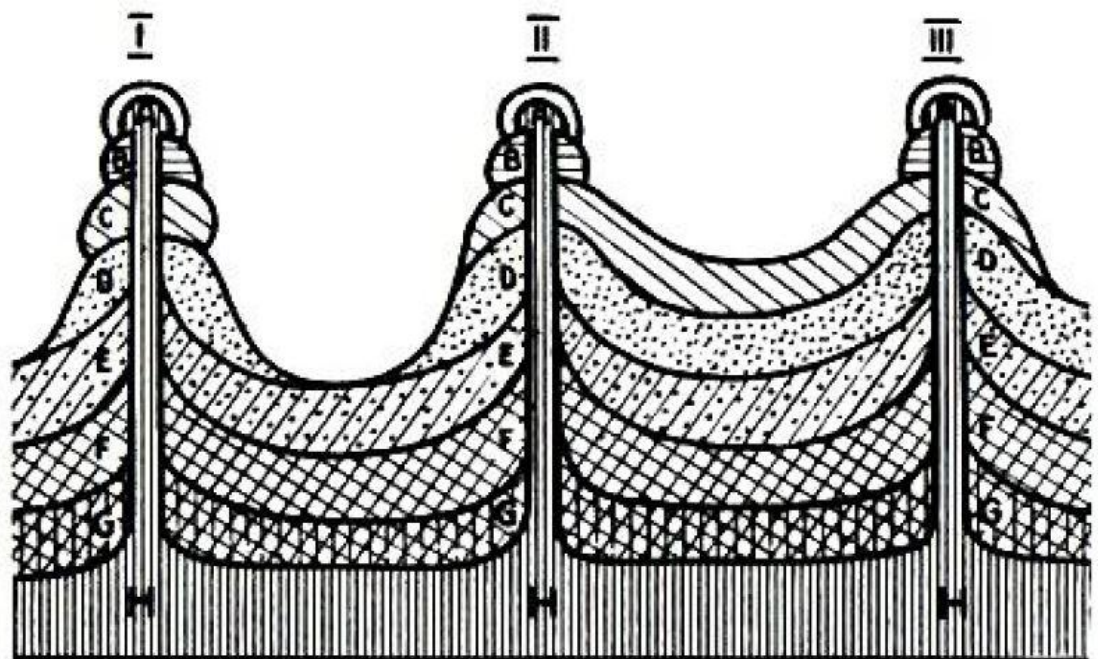
Je ve společnosti lidí něco, co nás jaksi přirozeně spojuje a jak vzniká to, co nás rozděluje? Inspirací v hledání odpovědí na tyto otázky mi byl C. G. Jung, respektive práce jeho žákyně a nejbližší spolupracovnice Jolande Jacobi (2013).

obrázek 4

Obrázek 4 znázorňuje celkovou stavbu celostně-psychického systému individua podle teorie C. G. Junga. Jednotlivé části představují: 1 - Já, 2 - Vědomí, 3 - Osobní nevědomí, 4 - Kolektivní nevědomí, 5 - Díl nevědomí, který nemůže být nikdy zvědoměn

To jsou struktury, které se týkají jedince, individua. Pro naše úvahy je však mnohem zajímavější Jungův pohled na celek, na společenství lidí, chceme-li, lidstvo. Obrázek 5 ukazuje „fylogenetický strom“ :

obrázek 5

Vysvětlení symbolů:

I - izolovaný národ

II a III - skupiny národů (například Evropa)

A - jedinec, B - rodina, C - kmen (rod), D - národ, E - lidstvo, F - lidští prapředci, G - zvířecí prapředci, H - centrální síla

Zcela dole se nachází nepoznatelná „centrální síla“, z níž se vydělují jednotlivé psyché. Tato centrální síla vstupuje do všech dalších diferenciací a sjednocení, existuje

ve všech a proniká jimi až k individuální psyché jako jediná, která prochází všemi vrstvami. Nad „nepoznatelným základem“ se nachází zhuštěná zkušenost všech našich animálních a nad ní nejstarších lidských předků. Každý úsek znamená další diferenciaci kolektivní psyché, postupující od nacionálních lidských skupin přes kmen k rodině, až je dosaženo výše jedinečné, neopakovatelné individuální psyché. Jung o tom říká: „Kolektivní nevědomí je mohutnou duševní podstatou vývoje lidstva, znovuzrozenou v každé individuální struktuře.“ (Jacobi, 2013)

Z uvedeného je zřejmé, že někde hluboko v sobě neseme všichni něco společné. Něco, čemu všichni rozumíme, co nás jako lidi spojuje. Každý jeden z nás v sobě nese univerzální obrazy lidstva, skrze které je propojen s ostatními. V nejhlubších patrech psyché jsme všichni stejní. Můžeme o těchto končinách naší existence něco říci? Co je obsahem těch míst, která nazývá Jung „centrální silou“ nebo „nepoznatelným základem“?

Podle Junga jsou obsahem této části naší psyché archetypy.

Všechny životní projevy, pokud jsou typické a obecně lidské povahy, vlastně spočívají na archetypové základně, ať již se manifestují na biologické, psychobiologické, nebo psychické rovině. Můžeme dokonce sestavit jakousi hierarchii archetypů podle toho, znázorňují-li vlastnosti, náležející celému lidstvu, nebo menší či větší skupině lidí. (Jacobi, 2013)

Motivy archetypových obrazů jsou - v souladu se shodným podílem fylogenetické podmíněnosti lidské struktury - ve všech kulturách totožné. (Jacobi, 2013)

Archetypy byly a jsou psychické duševní síly, které vyžadují, abychom je brali v úvahu, a specifickým způsobem dbají o to, aby došly uplatnění. Byly vždy nositeli ochrany a uzdravení a jejich porušení má za následek „ohrožení duše“ dobře známé z psychologie primitivů. Bezpochyby totiž také probouzely neurotické, a dokonce psychotické poruchy, a to tím, že se chovají stejně jako zanedbávané nebo špatně ošetřované tělesné orgány nebo orgánové funkční systémy. Ne nadarmo archetypové obrazy a zážitky patří odevždy patří k obsahu a nejcennějšímu majetku všech náboženství na zemi.(Jacobi, 2013)

Abychom nezůstávali pouze u Junga, o obsahu nejhlubších struktur naší psyché hovoří i jiní. Martin Heidegger přinesl do fenomenologické filosofie pojem existenciálu.

Existenciály jsou základní rysy lidské existence, její souřadnice, odkazovací souvislosti, její dimenze. Jsou konstitutivními fenomény naší existence, tj. vždy již všudypřítomné a zakládající. (Klugerová, 2009)

Jsou tedy společné všem lidem bez rozdílu. Doposud bylo popsáno zhruba 30 existenciálů. Pro představu uvedu některé z nich:

- smrtelnost - nejen ve smyslu biologické konečnosti. Od určitého stupně existenciální zralosti člověk o své smrti ví, má pro něj jedinečný význam a nějak jí rozumí.

- otevřenost - nejde jen o to být přístupný různým vlivům. Tento existenciál poukazuje na to, že člověk vůbec něco chápe jako něco, že to má nějaký význam a nalézá se to v nějakých souvislostech.

- naladěnost / nastavení / světavztah

- časovost - jde o souběh minulosti, budoucnosti a současnosti.

- prostorovost - ukazuje prostor vymezený významy, které pro člověka mají dané osoby, věci, situace. Největší vzdáleností se jeví nejzazší lhostejnost. Například jsme v obchodě a velmi blízko je tam s námi celá řada lidí. Ale tito lidé mají pro nás daleko menší význam, než někdo blízký, kdo se v té chvíli nachází třeba 100 km daleko.

- svoboda - člověk si musí neustále vybírat, volit mezi mnoha možnostmi, nemůže v jednom životě naplnit všechny, poukazuje na existenciál smrtelnosti.

- tělesnost - tělo nemáme, tělem jsme. Moderní člověk má ztížené porozumění vlastní tělesnosti díky převládající dualistické představě o duši a tělu.

- vina / svědomí

- spolubytí / veřejný anonym - každý člověk je ve vztahu k druhým vystaven napětí mezi dvěma polaritami, kde na jedné straně chce naplňovat vlastní potřeby a cíle a na druhé straně být s druhými a podřizovat se jejich potřebám a cílům.

- dějinnost

- vrženost - každá lidská bytost se vyznačuje konečností a omezeností svých možností. Motivem seberozšiřování a překračování této vrženosti do konkrétních okolností je právě možnost být svobodně sám sebou.

- řeč - míní se zde komplexní řeč, což je řeč v její původní úplnosti a jednotě, tzn. že má navzájem neoddělitelné složky: slovní řeč, řeč těla, pocitů a situačního kontextu.

- sexualita - lidskou sexualitu je nutno myslit jinak než jen jako animální funkci, sloužící k biologické reprodukci. Sexualita je ladění získávání a obnovy. Stojí proti takovému naladění jako je úzkost, nuda, deprese, stud apod. Sexualita tvoří jádro lidské intimity.

Další doposud popsané existenciály jsou:

- úzkost, nuda, porozumění (smysl), starost (láska myšlená v duchu péče), paměť, autenticita, každodennost, fakticita, možnost, technika, náboženství, propadlost (neautenticita, ulpívání na jsoucnu), svět, opakování /vracení se určitých věcí, sebebytí, stud.

Tyto všelidské stránky naší psýché jsou nejhlubšími strukturami naší myslí a mají klíčový vliv na naše jednání a motivace. Pokud jsou ale nám, lidem, ty nejhlubší touhy a motivy společné, proč je potom v lidské společnosti tolik konfliktů a rozporů?

Důvod tkví právě v jejich síle a podstatnosti pro život každého jednoho člověka. Jak říká Jung (viz výše - strana 19):

„... jsou psychické duševní síly, které vyžadují, abychom je brali v úvahu, a specifickým způsobem dbají o to, aby došly uplatnění. Byly vždy nositeli ochrany a uzdravení a jejich porušení má za následek "ohrožení duše" dobře známé z psychologie primitivů.“

Jejich ohrožení pocítujeme jako fatální problém a proto děláme vše pro jejich obranu a uspokojení. Představují ty nejzákladnější a nejsilnější motivace pro naše jednání a chování.

Za účelem jejich ochrany a uspokojení si vytváříme různé strategie. Jak na úrovni jednotlivce, tak na kolektivních úrovních (rodina, komunita, národ). Jenže tyto strategie už nejsou společné, jednotné a univerzální. Jsou velmi rozmanité a často se střetávají, narážejí na sebe, jsou v konfliktu. A to jak na úrovni jednotlivců, tak na kolektivních úrovních. Zjednodušeně můžeme říci, že usilujeme všichni o to samé, ale každý svou cestou. A z toho plyne konflikt. Zkusme se nyní podívat na strategie v jejich obecných rysech.

1.3 STRATEGIE

Pro obecné pochopení principů různých strategií nám může dobře posloužit základní úloha teorie her, a tou je vězňovo dilema. Zabývá se otázkou, jak se lidé rozhodují v situacích, kdy jsou nuceni nést riziko a nedokážou předvídat chování druhé strany. Zadání je následující: (Valenčík, 2008)

Mějme dva podezřelé ze spáchání trestného činu - vězně A a B. Jsou vyslyšáni odděleně, nemohou se domlouvat a nevědí, co ten druhý udělá. Nabízejí se jim následující možnosti:

- pokud se některý z nich přizná a druhý nepřizná, pak ten, který se přizná, půjde do vězení na jeden rok, zatímco ten, který se nepřizná půjde na 20 let.
- pokud se oba nepřiznají, dostanou každý po třech letech vězení a pokud se oba přiznají, budou odsouzeni na 7 let.

Situaci můžeme schematicky znázornit následovně (obrázek 6):

		Vězeň B	
		Přizná se	Nepřizná se
Vězeň A	Přizná se	7 : 7	1 : 20
	Nepřizná se	20 : 1	3 : 3

obrázek 6

Podívejme se na situaci z pohledu vězně A:

Protože neví, jak se vězeň B zachová, musí vzít v úvahu všechny možnosti, které mohou nastat a vybrat pro sebe nejlepší reakci na ně - dominantní strategii. Pokud se vězeň B přizná, je pro něj výhodné se přiznat rovněž, protože pak dostane pouze 7 let, oproti 20-ti letům, která by obdržel, kdyby se nepřiznal. Pokud se vězeň B nepřizná, pak je pro vězně A rovněž výhodné přiznat se, protože trest bude pouze 1 rok, v případě nepřiznání by to byly 3 roky.

Dominantní strategií vězně A je tedy přiznat se. Ze stejných důvodů má i vězeň B dominantní strategii přiznat se. Oba tím budou odsouzeni na 7 let.

Kdyby se oba nepřiznali, obdrželi by pouze 3 roky.

Teorie her rozeznává dvě rovnovážné polohy. Nazývají se Nashova a Paretova rovnováha.

Nashova rovnováha - nastává, pokud každý z hráčů sleduje pro sebe nejvýhodnější strategii, tj. dominantní strategii. Pokud by se od ní odchýlil a druhý hráč se dominantní strategie držel, pak by si pohoršil. V našem případě je Nashovou rovnováhou situace, kdy se oba přiznají.

Paretova rovnováha - situace, kdy si žádný z hráčů nemůže polepšit, aniž by si druhý nepohoršil. V našem případě alternativa, že oba budou zapírat. Pak by oba dostali nižší trest (3 roky) a tudíž by si polepšili.

Je zřejmé, že každá z těchto rovnovážných poloh představuje odlišné paradigma řešení situace.

Nashova rovnováha je nekooperativní strategie. Každý z hráčů „jede sám na sebe“, neohlíží se na druhého, hraje „na jistotu“. Z pohledu fyziky se jedná o rovnováhu stabilní.

Paretova rovnováha je strategií kooperativní. Hráči se snaží spolupracovat a minimalizovat tak škody. Očima fyziky je to však případ rovnováhy labilní. Předpokládá se dodržování dohod. Pokud se jeden z hráčů rozhodne jednostranně dohodu nedodržet, získá tím výraznou výhodu na úkor soupeře (lidově se tomu říká podraz).

Pojďme se podívat, co nám tato úloha může říci o naší problematice.

- Předně ukazuje, jak je matematika omezená v popisu skutečného života. Každý matematický model je toliko zjednodušeným obrazem reality. Na jedné straně nám to pomáhá pochopit klíčové momenty situací, na druhou stranu nás to může snadno svést z cesty a omámit pocitem, že „teď už víme, jak svět funguje a tudíž poručíme větru a dešti“.

Již jednoduchý příklad dvou vězňů předpokládá některé skutečnosti, jejichž dosažení je v běžném životě jen velmi výjimečné. Předně se má za to, že instance posuzující výpovědi obou vězňů je objektivní, spravedlivá, nestranná, nemanipulovatelná, nezkorumpovatelná, zkrátka dokonalá. Taktéž se předpokládá absolutní izolace každého z vězňů od informací o tom druhém. Tuto podmínku v reálném životě narušuje spousta lidí - počínaje obhájci a konče samotnými policisty. Také se nebere v úvahu historie a vazby jednotlivých vězňů na okolí, jejich hodnotová

měřítku a osobnostní vlastnosti. I na tak prostém příběhu je vidět limity matematických redukcí. Konstrukty typu homo economicus jsou zkrátka nesmyslné již z principu.

- Na druhé straně nám analýza modelové situace možných vztahových variant vězňů A a B může ukázat, jak moderní věda složitě a často nákladně dokazuje pravdy, které naši předkové již dávno věděli a mnohdy vtělili do jednoduchých rad.

Nashova rovnováha, kdy se oba vězňové přiznají, bývá v „lidové sociální psychologii“ označována úslovím „lepší vrabec v hrsti než holub na střeše“. Tato strategie dokáže sice uhájít mnohé, ale Paretova kooperativní strategie přináší více. Problémem je, že spolupráce předpokládá důvěru. Tím, že vsadíme na kooperativní taktiku, můžeme sice více získat, ale dáváme se všanc druhému hráči. Pokud on ze zvolené cesty uhne, může tím získat ještě víc a nás výrazně poškodit. Bohužel nikdy nemůžeme mít jistotu, že se to nestane a tak se snažíme druhého odhadnout.

Někdy taktice spolupráce napomáhá prostředí, ve kterém se pohybujeme. Například zločinecké gangy jistě vyzorovaly, že Paretova rovnováha minimalizuje škody a proto je zřejmě v tomto prostředí bojkot jakékoli spolupráce s policií součástí kultury. Ti, kdo promluví, bývají naopak exemplárně potrestáni. Jindy Paretovu rovnováhu podporuje sama situace. Kupříkladu nevěra často vede oba protagonisty v případě odhalení k taktice „zatloukat, zatloukat, zatloukat“.

Každopádně je úspěch kooperativní strategie podmíněn tím, jak dokážeme odhadnout budoucí chování druhého hráče. Někdy se ho snažíme vysoudit právě z prostředí, ve kterém se pohybuje („vrána k vráně sedá“). Předpokládáme, že dotyčný bude dodržovat pravidla společenství, ve kterém se pohybuje.

V životě se často setkáváme se situací, které teorie her říká „vězňovo dilema s opakováním“. Vězňova dilemata se opakují v čase v různých kontextech a variantách a my pak vycházíme z reakce druhého hráče v jedné situaci a podle ní pak korigujeme své jednání v další. Většinou podle pravidla „jak ty mně, tak já tobě“ (lidově řečeno „jak se do lesa volá, tak se z lesa ozývá“ nebo „na hrubý pytel hrubá záplata“).

A to je pro nás velmi důležitý poznatek. Chceme-li, aby fungovala ve společnosti spolupráce, je nutné zajistit a neustále potvrzovat důvěru, či spíše důvěryhodnost. Dosažení Paretovy rovnováhy je v běžném životě trvale nedosažitelný cíl, ale i realizace Nashovy rovnováhy předpokládá určité garance. Aby mohla fungovat, musí mít obě strany víru v to, že budou fungovat alespoň elementární principy, jakási pravidla hry, která zajistí, aby žádná ze stran nemohla použít krajní a fatální řešení. Co tím myslím?

Věžňovo dilema je uměle vytvořená úloha, která už ve svém zadání implicitně předpokládá splnění určitých podmínek, jež v reálném životě neumíme zajistit. Pokud přijmeme závěr, že Nashova rovnováha je nejlepším řešením, pak tedy bude pro mne nejlepší v dané situaci sledovat svůj zájem. Pokud mi to bude umožněno, bylo by tedy pro mne nejlepší protistranu eliminovat, ať už zabitím nebo jiným způsobem. To je extrémní příklad Nashovy rovnováhy, který je ovšem pro společenství zničující a v konečném efektu je neperspektivní i pro toho, kdo vyhraje, neboť ten by pak zůstal sám, bez pomoci a podpory (historie tomu říká Pyrrhovo vítězství). Pro společenství je lepší a efektivnější nastavit mechanismy, které jeho členům garantují určité standardy chování a odezvy ostatních. Jasně, známé a předvídatelné modely chování, které nám umožní spolu kooperovat. Vždyť kooperace je hlavním smyslem existence společenství. Kdyby nám život o samotě dával větší šance na přežití, proč bychom se pak sdružovali? Má-li ovšem společenství fungovat, musí dávat šance na přežití všem, ne jen některým.

Pro zajištění a garanci takových pravidel si jednotlivá společenství vytvořila určitá pravidla, mechanismy, zákony. A to na všech úrovních - jednotlivce, rodiny, komunity, národa. Souhrnně můžeme tyto systémy zahrnout pod pojem kultura.

1.4 KULTURA

Tento pojem pochází z latinského slova *cultura*, jehož původní význam je ošetřování a obdělávání půdy. V jiném smyslu jej poprvé použil Cicero, když mluvil o *cultura animi*, tedy o pěstění ducha.

Dnes s tímto pojmem pracuje řada disciplin, např. filozofie, sociologie, psychologie, pedagogika, antropologie, historie apod. a každá z nich k němu přistupuje ze svého pohledu. Proto je nesnadné najít jednoznačnou definici.

Soukup (Soukup, 2015) cituje Keesinga, který rozlišil dvě základní teorie kultury, jež se dále člení:

1. Kultura jako adaptivní systém. Kultura je nadbiologický adaptační mechanismus, jímž se lidské populace přizpůsobují podmínkám obývaného prostředí. Za nejvýznamnější doménu kultury se považuje infrastruktura.

2. Ideální teorie kultury, která se rozvíjí ve třech základních liniích:

- a) kultura jako kognitivní systém
- b) kultura jako strukturální systém
- c) kultura jako symbolický systém

Wolfgang Huber (Huber, 2016) se zevrubně zabývá historickým vývojem v interpretaci pojmu kultura a nakonec uvádí, že: „Neurčitost, již se vyznačuje slovo kultura, nepřekonáme ani sebelépe propracovanými pokusy o její definici. Mládežnická kultura, popkultura, kultura stolování, kultura pohřbívání, kultura podnikání, kultura diskuse, kultura všedního dne, vysoká kultura - to jsou jen namátkou vybrané příklady z daleko širšího spektra slovních spojení. Avšak od pěstění ducha, o němž hovořil Cicero, až k symbolickému universu, jak je vidí Cassirer nebo Geertz, přece jen trvá kontinuum: kultura patří k lidství, protože člověk je kulturní bytost.“

Popravdě, poslední věta mi přijde jako důkaz v kruhu, nicméně celé toto Huberovo konstatování vyvolává základní otázku. Proč člověk vytváří kulturu? Jaké pohnutky ho k tomu vedou, z čeho vyvěrá potřeba něčemu takovému věnovat energii? Vývoj pojmu kultura, který Huber shrnuje a také rozmanitost a sofistikovanost definicí ukazuje, jak se kultura v běhu času kultivuje, cizeluje, jak se prolíná do všech oblastí života člověka. Dobře je tento růst a košatost pojmu kultura vidět na metafoře kulturního ledovce, se kterým odborná literatura pracuje. Viz obrázek 7 (Kostková, 2012)

obrázek 7

Podobně jako u ledovce, je zde část kultury „nad hladinou“ a „pod hladinou“. Nad hladinou plují pozorovatelné (explicitní) aspekty kultury, pod hladinou je oblast hluboce zakořeněná v kulturních rámcích jednotlivých lidských společenství. Tuto oblast nejsme schopni popsat, avšak má zásadní roli pro rozhodování a jednání příslušníků dané kultury. Tyto kulturní aspekty jsou nepozorovatelné a navíc i obtížněji ovlivnitelné.

V literatuře najdeme ještě další dělení kultury - na kulturu s velkým K a kulturu s malým k, na kulturu povrchovou a hloubkovou, na materiální a nemateriální. Nic z toho nám však nepřinese odpověď na otázku, proč? Proč to všechno děláme.

Dovolím si k tomuto tématu předložit několik myšlenek:

- máme - li někde hluboko v sobě, ve svém nejhlubším nevědomí, určité síly a potřeby (podle Junga archetypy, podle Heideggera existenciály), které si bytostně žádají

být naplněny, hledáme - jak sami pro sebe, tak v rámci společenství na různých úrovních - strategie k jejich uspokojení a naplnění.

- při naplňování našich strategií se nutně dostáváme do kontaktu s ostatními a jejich strategiemi. Naše vzájemné interakce se dají v principu vnímat jako úlohy typu věžňovo dilema.

- pokud má ale taková úloha mít nějaké - pro nás osobně i pro společenství jako celek - přijatelné a předvídatelné řešení, musí existovat jasně definované prostředí, ve kterém se tento proces odehrává (řeceno sportovní terminologií - musí existovat pravidla hry).

- tato pravidla musí být v rámci společenství všem známá a všemi akceptovaná, jejich porušení musí být společenstvím nějak sankcionováno.

- za výše uvedených okolností tedy můžeme kulturu chápat i jako soubory takových pravidel, která si jednotlivá společenství vytvářejí proto, aby jejich členové mohli činit v každodenním životě rozhodnutí, jejich výsledek bude očekávatelný a v rámci těchto pravidel mohlo dojít ke kooperaci - v minimálním případě k Nashově rovnováze, v ideálním k Paretově.

- jednotliví členové společenství jsou do těchto „pravidel“ - do kultury své komunity - zasvěceni v procesu, který se nazývá socializace, viz např. Berger, Luckman (1999).

- v lidských společenstvích je kultura hlavním, ne-li jediným, kohezním prvkem. Tím, že jsme každý jedinečnou osobností, máme i své specifické životní strategie. Ty se dostávají do konfliktů se strategiemi ostatních a společenství je tak plné tenzních sil (napětí), které, nebudou-li vyvažovány silami kohezními (soudržností), nutně společenství rozkládají. Kultura je to, co vytváří společný rámec hodnot a pravidel, která společenství drží pohromadě. Činí každodenní život ve společenství srozumitelným a předvídatelným a tím i relativně bezpečným.

- jak již bylo řečeno a je vidět z obrázku 7, kultura „nad hladinou“ je vyplněna viditelnými, snadno identifikovatelnými aspekty, které však mají silnou vazbu k hlubokým a dlouhodobě trvalým aspektům kultury „pod hladinou“. Většinou to, co je „nad hladinou“ představuje jakousi vnější deklaraci, zviditelnění, toho, co je „pod

hladinou“ a co je určující. Podle toho vlastně poznáme, kdo se k danému společenství (subkultuře) hlásí a kdo ne.

- z výše řečeného vyplývá, že kultura není nijak pevně a trvale zafixovaná struktura, je to neustále se vyvíjející systém. Běh života, rozvoj techniky, vědecké poznání staví každého z nás a jednotlivá společenství (rodiny, komunity, národy) do nových situací, pro které nemáme "pravidla hry" nebo ta již vytvořená selhávají. Proto je třeba vytvářet nová, přizpůsobovat prostředí pro hru novým okolnostem. Mnoho impulsů přináší i proces globalizace a nebyvale časté a intenzivní prolínání kultur.

- proces proměny kultury je pomalý a dlouhodobý. Není vhodné snažit se ho vynutit násilím a nátlakem. Problém je, že změny mohou klamat. Jde o to, že aspekty kultury, které jsou „nad hladinou“ můžeme změnit relativně rychle a změna je vidět. Tím můžeme snadno podlehnout iluzi, že vidíme-li změnu, znamená to rovněž, že je dokonána, že již proběhla. Jenže změny „pod hladinou“ neprobíhají tak rychle a snadno. Mají mnohem větší setrvačnost a to je v principu dobře. Má-li být zachována soudržná síla kultury, musí její změny projít testem v čase. Není možno měnit „pravidla hry“ příliš často, nikdo by pak nevěděl podle čeho hrát a pravidla by pozbyla smyslu. Jestliže je ale kultura „nad hladinou“ zviditelněním, deklarací toho, co je „pod hladinou“, nemůžeme si myslet, že změníme-li to, co je vidět, změnili jsme vše. To, že někoho donutím změnit šaty neznamena, že jsem změnil i jeho postoje.

Tradice není něco konstantního, nýbrž je produktem procesu selekce vedeného nikoli rozumem, nýbrž úspěchem. Mění se, avšak zřídka ji lze změnit uvědoměle. Kulturní selekce není racionálním procesem; rozumem není vedena, nýbrž sama rozum vytváří. (Hayek, 2011)

Díky této konzervativnosti kultury „pod hladinou“ mohou společenství relativně zdravě přežít i všelijaké módní „-ismy“. Různým zapáleným budovatelům lepších zítřků to sice hází klacky pod nohy, ale pro dlouhodobé přežití společenství je to dobře. Odvrácenou stranou této stability je pak obtížnost a složitost boje s různými předsudky a maladaptivními strategiemi subkultur či jednotlivců. Je to stejné jako u psychoterapie.

Když jsem již zmínil maladaptivní strategie - jednotlivců nebo skupin - je dobré zmínit, že pokud se díváme na kulturu jako na systém pravidel, která tvoří prostředí, ve kterém „hrajeme hry za naplnění svých nejhlubších potřeb“, pak z této obecnosti nijak

nevyplývá, jestli tato pravidla budou vždy garantovat poctivou a spravedlivou hru pro všechny. Ve složitosti světa spíš nebudou. A tímto konstatováním se zvolna dostáváme k dalšímu pojmu - etika.

1.5 ETIKA

Etika (z řeckého ethos - mrav), nebo též teorie morálky je filozofickou disciplínou, která zkoumá morálku nebo morálně relevantní jednání a jeho normy. Zabývá se teoretickým zkoumáním hodnot a principů, které usměřňují lidské jednání v situacích, kdy existuje možnost volby prostřednictvím svobodné vůle. Hodnotí činnost člověka z hlediska dobra a zla. Na rozdíl od morálky, která je blíže konkrétním pravidlům, se etika snaží najít společné a obecné základy, na nichž morálka stojí, popř. usiluje morálku zdůvodnit. Tolik wikipedie.

Již z výše popsané základní charakteristiky vidíme, že etika je v podstatě filosofií volby.

Zatímco poznávat lze jen věci, které se nemění, jednání vždycky mohlo být jiné. V praktické filosofii čili etice nejde jen o to, něco poznat a vědět, nýbrž o něco ještě základnějšího, totiž dobře a lépe jednat, získávat zdatnost a dobrým se tak stávat. Proto také etika nerozlišuje mezi pravdivým a nepravdivým, nýbrž mezi dobrým a špatným. (Sokol, 2014)

... etika jako hledání zásad dlouhodobě udržitelného soužití člověka s člověkem a lidstva se světem všeho života. (Kohák, 2010)

Proč je vůbec něco dobré a ne prostě je? (Kohák, 2010)

Vyjdeme-li z teze, že kultura je souhrn pravidel a zásad, které mají činit prostředí, ve kterém se rozhodujeme předvídatelným a srozumitelným, pak tím nic neříkáme o tom, jaký charakter má tento systém pravidel mít, jaké cíle má predikovat. Představme si, že bychom dostali zadání na vytvoření takového systému pravidel, na zřízení kultury. Dá se předpokládat, že moje pravidla (kultura) by se lišila od pravidel (kultury) mých přátel, dětí, sousedů. Takových pravidel (kultur) můžeme vytvořit bezpočet a každý tento systém bude nějak fungovat a bude produkovat nějaké výsledky

- bude preferovat, akcentovat nějaké hodnoty. Některý bude preferovat pořádek, jiný jednotu, některý klid a harmonii, jiný soutěž, další efektivitu, jiný zase budoucnost atd. Společenství se však musí rozhodnout pro jeden systém, pro jednu kulturu, kterou budou akceptovat všichni. To znamená, že je třeba dojít ke shodě, které hodnoty jsou pro naše společenství zásadní, co je důležité a tyto parametry pak definují, nastavují filtr, který vede společenství k výběru a tvorbě pravidel, ze kterých se sestává jeho reálná a žitá kultura.

Dalo by se to přiblížit na příkladu sportovních disciplín. Každá sportovní disciplína má svá pravidla, která jsou dnes kodifikovaná do psaných textů vydávaných sportovními federacemi. Jejich dnešní podoba je však výsledkem evoluce, kdy každá disciplína prošla vývojem, ve kterém si musela ujasnit, co je jejím obsahem a kritériem úspěchu (rychlost, síla, krása, dopravení míčku do branky...), jaké způsoby provedení výkonu budou akceptovatelné a jaké už ne, jak tyto limity nastavit, aby na jedné straně nedocházelo k ohrožení sportovců či diváků a na druhé straně to neomezovalo rozvoj a atraktivitu disciplíny. Každá prošla stadii hledání, slepých uliček, nespravedlivých výsledků, zneužití pravidel apod., aby mohla nakonec dojít do dnešního stavu pravidel. A i dnes jsme svědky změn pravidel, jejich přizpůsobení novým trendům, taktikám, rozvoji techniky, materiálů, poznatků lékařské vědy apod. A také jsme svědky toho, že tyto změny mají různé dopady, podle toho, co je jejich motivem. Zavedení různých video rozhodčích do tenisu, hokeje, fotbalu apod. má za cíl eliminovat nespravedlivá poškození soupeřů při rozhodování v situacím, na které již lidské smysly nestačí a nebo jsou odvislá od faktoru únavy, nepozornosti apod. Ta pak většinou přináší do dané disciplíny pokrok, rozvoj, méně konfliktů. Pokud se to s nimi ovšem nepřehne a nedá se jim příliš prostoru ke zneužití a tím se z nich nemohou stát nástroje taktiky k šikanování a otravování soupeře a nakonec i znechucení diváků. Pak začínají dané disciplíně škodit. Podobné je to u některých komerčně zajímavých sportů, kdy změny pravidel, které akcentují finanční profit sportovních federací, mohou přinést ztrátu diváckého zájmu nebo motivace sportovců.

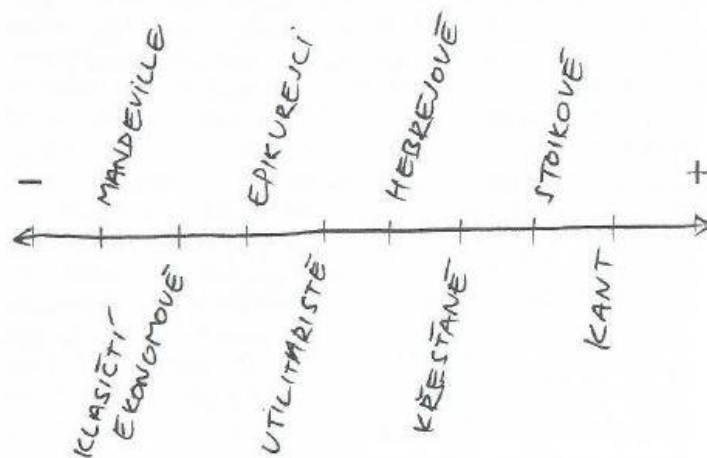
Výběr hodnot, které budou pro určité společenství nosné, utváří kulturu tohoto společenství. Můžeme tedy říci, že etika vytváří hodnotově orientovanou kulturu. Ze všech možných variant kultury vybírá tu, která v danou chvíli nejlépe reflektuje hodnoty přijaté společenstvím jako dobré. A představy o tom, co je dobré se mohou v

jednotlivých společenstvích diametrálně odlišovat. Ve většinové společnosti je například jako dobré vnímáno ohlášení trestného činu policii. Mezi členy pouličního gangu je to spíše naopak.

Jak je vidno, dostáváme se tímto na území, kde půda pod našima nohama přestává být pevnou a stává se spíše tekutým pískem, neboť stojíme před otázkou, co je dobře a co je špatně. A nemusí jít o tak vyhocené příklady jako je „kultura spořádaného občana“ versus „kultura člena pouličního gangu“.

Mám kamaráda, který pracuje v jedné japonské nadnárodní korporaci. Před několika lety působil na pobočce v Maďarsku, kde byl jeho přímým nadřízeným Japonec. Ten mu při nástupu řekl: „Já už pracuji v Evropě několik let, takže vím, že tu máte nárok na dovolenou. Moc tomu sice nerozumím, ale akceptuji to.“ Střet kultur v jedné kanceláři. Jedno společenství ve své kultuře považuje za dobré mít čas na odpočinek, rodinu, koníčky, druhé společenství ve své kultuře považuje za dobré pracovat do úmoru a má pro smrt z přepracování i speciální slovo - karoshi.

Odpověď na otázku, co je dobré a co ne, hledá lidstvo už od nepaměti. A jednoznačnou odpověď zatím nenašlo. Tomáš Sedláček ve své knize *Ekonomie dobra a zla* věnuje různým pohledům na otázku dobra hodně prostoru a uspořádal zde hlavní myšlenkové proudy do obrázku, který nazval „osa dobra a zla“. Viz obrázek 8. (Sedláček 2009)

obrázek 8

Na jednom pólu osy je Immanuel Kant, jehož pojetí morálky odmítá jakoukoliv (ekonomickou) odměnu. Kantův kategorický imperativ požaduje: jednej tak, jako by se maxima tvého jednání měla stát skrze tvou vůli obecným přírodním zákonem. (Kant, 2014)

Na druhém, opačném, pólu najdeme Mandevilla, který tvrdí, že platí nepřímo úměrný vztah mezi morálkou a ekonomikou: čím méně poctiví budou jedinci v daném státě či systému, tím lépe se bude dařit celku. Sedláček (2014)

Prostor mezi těmito póly vyplňují další koncepty dobra:

- Stoikové - povinností je jednat podle pravidel, padni komu padni, výsledek není podstatný.

- Křesťanství - podobně jako stoikové konfrontuje lidské jednání s ideálem, je ale ochotno připustit, že není v našich silách ho dosáhnout. Oproti stoikům přináší i transcendentální rozměr.

- Hebrejské učení - je více spřízněno s pozitivním vnímáním užitku než křesťanství. Požitek se Hebrejcům nepřičí.

- Utilitarismus - upřednostňuje dobro celku a staví jej nad dobro jednotlivce.

- Epikuros - Epikurejci (hédonisté) hodnotí moralitu svých činů výhradně podle dosaženého užitku a stali se tak průkopníky známého kréda „účel světí prostředky“.

- Ekonomie - nezabývá se moralitou, protože neviditelná ruka trhu přetavuje osobní neřesti v obecné blaho. Na obhajobu Adama Smitha však poznamenávám, že on to takhle zjednodušeně nemyslel.

Z uvedeného vidíme, že dobro může být pojem velmi flexibilní a je na daném společenství, jaké hodnoty za dobro prohlásí. Podle toho bude vypadat jeho kultura a takové přinese ovoce.

Oklikou se tím dostáváme k Hayekovu „správnému chování“. Zatím sice ještě nevíme o nic víc než na začátku o tom, jak by mělo konkrétně vypadat, ale z toho, co už jsme popsali doposud, bychom již mohli ledacos vysoudit.

2. PRŮMĚTY DO PRAXE

V první kapitole jsme se zabývali základními pojmy v obecné rovině. Ukázalo se mnoho zajímavých souvislostí, ale zatím příliš nevíme, co s tím v praktickém životě. A protože centrem našeho zájmu je sociální politika a práce, pojďme se na věc podívat z tohoto pohledu.

2.1 EKONOMIKA VERSUS SOCIÁLNÍ POLITIKA

V kapitole 1.1 jsme se zabývali křivkou produkčních možností (obrázek 1) a zmínil jsem, že každý bod této křivky je vlastně výsledek nějaké dohody. V dnešní terminologii bychom řekli politické dohody. Křivka také jasně ukazuje, že tyto dohody jsou neoddělitelně spojeny s ekonomikou a to je fakt, který nemůžeme ignorovat. A už vůbec ne v oblasti sociální politiky.

Sociální politika je existenčně závislá na objemu finančních prostředků, které si společenství může dovolit uvolnit pro takový účel. To, že sociální politika odčerpává určitý objem peněz z bohatství společnosti, není jediný vliv, který do společenství přináší. Pokud je systém nevhodně nastaven či nedůsledně spravován může některé jedince uvěznit (past sociální politiky) nebo, a to je pro společenství ještě horší, může vnést do společenství pocity křivdy, nespravedlnosti a tím se stát výraznou tenzní silou. A to je zcela proti smyslu sociální politiky, neboť historicky vznikla jako prostředek k posílení soudržnosti, sociálního smíru a spokojenosti všech členů společnosti. Všechny učebnice bez rozdílu právě tuto funkci kladou na nejvyšší místo.

Jaká tedy mohou být úskalí vztahu ekonomika versus sociální politika?

Hned v úvodu této kapitoly si dovolím vyslovit otázku, která se mi již dlouhá léta stále vrací v různých souvislostech a na niž jsem doposud v literatuře nenalezl odpověď: „Má sloužit člověk ekonomice nebo ekonomika člověku?“

Spontánní odpověď všech lidí (kterým jsem ji za ta léta položil) je jednoznačná - sloužit má ekonomika člověku. Když ale těmto lidem položím druhou otázku - a jak to

cítíte ve svém životě? - odpovědí bývá smutný pohled a pokrčení rameny, v tom klidnějším případě.

V učebnicích ekonomie se píše, že je to multidisciplinární věda, která využívá poznatků ostatních vědních oborů - matematiky, statistiky, sociologie, historie, psychologie, atd. Jenže například využití psychologie je prozatím vždy v duchu toho, jak zákazníky a zaměstnance co nejvíc „vytěžit“. Je to v souladu s hlavním úkolem ekonomie a co koneckonců vyjadřuje i křivka produkčních možností - jak z dostupných zdrojů získat co nejvíc. Pokud ale bude tento cíl hlavní, dominantní snahou celé společnosti, pak se s odkazem na to, co bylo řečeno v kapitole 1.5 o etice, stane tato hodnota klíčem k tvorbě kultury a ta potom bude vládnout společnosti se všemi klady i zápory. Ano, kultura naší společnosti je dnes určována hodnotou ekonomické prosperity a maximalizace zisku a to tak silně, že tento tlak ekonomiku v konečném efektu oslabuje. Příliš jsme vychýlili rovnováhu.

Velmi výstižně to popsal v jednom rozhovoru před pár lety sociolog Petr Robejšek: „Nikdo nechce připustit, že finanční sektor je součástí ekonomie, jež je pouhý obslužný segment společnosti. Ta se skládá z kulturního, sociálního a ekonomického subsystému, v němž je finanční sektor jednou podřízenou složkou. Ve skutečnosti ale právě ta dominuje celému světu.“

Podobné myšlenky vyslovuje i Robert B. Reich:

Jeden problém ale uniká pozornosti - otázka, zda nám nová ekonomika umožňuje žít lepší život. Silné hospodářství není samo o sobě cílem. Smyslem existence společnosti není posilování ekonomiky. Mělo by se spíše posuzovat, nakolik ekonomika posiluje a obohacuje nejhlubší hodnoty společnosti. Největší obavy této doby nejsou ekonomické povahy. Týkají se rozkladu rodin, fragmentace našich společenství a nutnosti udržet neporušenou vlastní integritu. (Reich, 2003)

Je evidentní, že bez ekonomické prosperity není možná sociální politika, ale prosperita není cílem sama o sobě. Je pouhým prostředkem k lepšímu životu, sama o sobě ho nezajistí. Jak je vidět z Reichových vět, stane-li se silná ekonomika konečným cílem, vzniká kultura, která narušuje ve společenství kohezní prvky (rozklad rodin, fragmentace našich společenství, porušení integrity jedinců...). Nastavuje se klima, ve

kterém jsou žádoucí ti silní, rychlí, výkonní a ti, kteří nestačí (nemocní, staří, slabí, či ti, kteří mají pouze jiné priority) jsou břemenem, zdržují na cestě za pokrokem.

Na druhé straně vzniká riziko, že bohatá společnost bude v tomto módu sklouzávat k jednoduchým, technickým řešením i v oblasti sociální politiky. V takovém prostředí se může sociální politika snadno zredukovat na systém pro redistribuci určité části peněz k těm „slabým, nemocným a méně šťastným“ s cílem koupit si od nich „klid na práci“. Sociální politika se pak stává jakýmsi obchodem - my vám dáme peníze, vy nám dejte pokoj. Pro skutečně potřebné je to velice frustrující stav, ale podobná strategie, umocněná ještě nedůslednou kontrolou či neprůhlednými mechanismy rozdělování, dokáže přitáhnout i mnoho lidí, kteří se na takovém systému přiživí. Dobro se pak stává komoditou, s níž se obchoduje jako s každým jiným zbožím. To zcela zákonitě a nevyhnutelně vede k tomu, že lidé, kteří se dobrem zabývají, se musí chovat tržně, ačkoliv na vědomé úrovni trhem dost často pohrdají. V praxi je to vidět například u organizací, které se zabývají poskytováním sociálních služeb. Mají tendenci růst - zvětšovat počet klientů (tzn. získávat nové a ty stávající udržet), nabízet více služeb, expandovat do nových teritorií - ačkoliv pravý smysl sociální politiky je opačný - hledat cesty k tomu, aby co nejméně lidí potřebovalo pomoc a co nejvíce jich bylo soběstačných.

Na druhé straně, podíváme-li se na věc očima ekonoma, je i v oblasti sociální politiky a sociální práce nutno hledat co největší efektivitu. Sociální politika je pro společnost čistý náklad a z tohoto pohledu je třeba velmi bedlivě hlídat jeho výši. Nezní to sice hezky, ale je to pravda. To však v žádném případě neznamená rezignovat na sociální politiku, nechat každého svému osudu. Položme si ale otázku - jaká sociální politika by pro společnost byla nejlepší? Nechám odpověď na každém člověku, ale sám za sebe odpovídám, že žádná. Ideální stav by byl, kdyby každý jedinec dokázal vlastními silami uspokojit své potřeby, nebyl by v tom nijak závislý na druhých. To je samozřejmě nedosažitelný ideál, nereálná vize, ale zároveň to naznačuje určitou filozofii, kterou by sociální politika měla mít. Hledat cesty, jak „za co nejméně pořídit co nejvíce.“ V praxi to znamená vytvářet takové podmínky aby lidé a jednotlivá společenství či minority byli co nejsoběstačnější. To není zdaleka jen o penězích, ale úzce to souvisí se svobodou, sebehodnotou, hrdostí, spokojeností apod. Těmito aspektům se ještě budeme věnovat dále.

Je rovněž důležité si uvědomit, že jakékoliv společenství je velice citlivý organismus. A nic nedovede rozbít soudržnost ve společenství víc než pocit křivdy. Neustále se mluví o pocitech křivdy u minority, ostatně pocíťovaná křivda minoritu definuje a je jejím tmelícím prvkem. Méně se mluví o pocitu křivdy, který vzniká u majority (budeme - li za majoritu považovat zbytek společenství). Velmi výstižně to popsal Henry Hazlitt, když ekonomům vytýkal dvě zásadní chyby, kterých se dopouštějí (Hazlitt, 2008):

1) Ignorování dlouhodobých a nepřímých důsledků rozhodnutí

„Špatný ekonom vidí pouze to, co jej bezprostředně udeří do oka; dobrý ekonom se podívá i dál. Špatný ekonom vidí pouze přímé důsledky navrhovaného opatření; dobrý ekonom si všimne také dlouhodobých a nepřímých důsledků.“

2) Ignorování dopadů rozhodnutí na celou společnost

„Špatný ekonom jenom vidí, jaký byl nebo bude dopad příslušného opatření výlučně na jednu zvláštní skupinu obyvatel; dobrý ekonom však také zkoumá, jaký bude dopad daného opatření i na všechny ostatní skupiny.“

Tyto chyby nejsou pouze výsadou ekonomů, ale jsou velice běžné u politických rozhodnutí, sociální politiku nevyjímaje. Jde o to, myslet při řešení konkrétních problémů konkrétní skupiny obyvatel na to, že tato rozhodnutí, která mají v danou chvíli problém vyřešit (třeba napravit nějakou křivdu), se netýkají jen dotčené skupiny tady a teď, ale týkají se všech ostatních členů společenství, týkají se i ostatních lokalit ve státě a budou ve společnosti nějak pracovat od chvíle přijetí do budoucna. A tak se často stává, že napravením jedné křivdy působíme další, že pomocí jednomu regionu poškozujeme jiné a vyřešením dnešního problému si vytváříme jiný, často větší v budoucnosti.

Shrnutí:

- je důležité nevnášet do společenství pocit křivdy. Viz Hazlittovy výtky ekonomům.
- ekonomika tvoří materiální základ pro pomoc menšinám, ekonomická prosperita však nemůže být hlavní hodnotou společnosti. Nevytváří kohezní sílu.
- hledat cesty, jak vynakládat prostředky co nejefektivněji.

2.2 STÁT VERSUS OBČAN

Sir Winston Churchill prý řekl: „Zrušte Boha a hned máte na jeho místě vládu.“ Moje životní zkušenost z rozhovorů s lidmi mu bohužel dává za pravdu. Často mi při těchto rozhovorech přichází asociace onoho starého dobrosrdečného pána s dlouhým bílým vousem z animovaného filmu Jeana Effela Stvoření světa. Tak si ti lidé představují vládu. To, že mocní a politikové světa napříč časem i prostorem si na bohy rádi hrají a snaží se v lidech tuto iluzi podporovat, je zjevné a do jisté míry i pochopitelné, pro společnost je to ale zhoubné.

Nechci se v této práci zabývat historií náboženství a vývojem představ o Bohu, o tom byly popsány stohy knih a není to ani předmětem mých úvah. Spíš mne v této souvislosti napadá něco jiného. Vráťím se k úvaze o soudržných silách ve společenství. V kapitole 1 jsme zmínili, že soudržnou silou minority je její pocíťovaný problém, křivda, odlišnost. U majority nic takového není, ale má - li být majorita majoritou, musí tvořit (slovy matematiky) uzavřenou množinu. Musí být něčím definovaná, mít něco, co sdílí všichni její členové, něco, co utváří kulturu společenství. Prvek, který sdílí jak společenství jako celek, tak minority v rámci tohoto celku. Pokud nějaká skupina tyto společné hodnoty (kulturu) nesdílí, pak to není minorita, ale cizí prvek. Z uvedeného plyne, že pokud se chce nějaká cizí skupina včlenit do majority a stát se součástí společenství jako přijímaná minorita, musí přijmout nebo přinejmenším akceptovat tyto hodnoty. To ony jsou praporem, pod nímž mohou vůdcové sjednotit masy.

V principu to může být cokoliv, podstatné je, k čemu to povede. Může to být příslušnost k rodu, ke komunitě, může to být idea Boha, příslušnost k rase, národu, idea vyvolenosti k čemukoli (vládě nad jinými, budování spravedlivějšího světa, šíření dobra)... Mohou to ale být i společné strachy a obavy - z nepřítele, z nepřízně přírody, apod. Známý bonmot říká, že nic nespojí lidi tak dobře jako společný nepřítel a není náhodou, že když se s nějakým vládcem začne kývat trůn, hledá jakéhokoliv nepřítele, aby odvedl pozornost a sjednotil národ.

Všechno už tu bylo. A všechno, co tu už bylo, je nějak zapsáno i v nás. Vzpomeňme si na Junga a na jeho fylogenetický strom - obrázek 5. Z tohoto zobrazení je zřejmé, že jakousi „základní majoritou“ v Jungových úvahách je národ. Nejen v Jungových úvahách, ale i v našem praktickém životě.

Národ (latinsky *natio*) je společenství lidí, kteří se hlásí ke stejné národnosti. Jazykově pojem odpovídá narození (latinsky *natio*), tedy společnému místu či společným předkům. Tímto pojmem se v různých zemích a jazycích odlišují zcela rozdílné sociální organismy. Rozlišuje se tak zejména mezi *politickým* a *etnickým* národem. Etnický národ stojí primárně na sdíleném jazyku, dále pak na historii a kultuře – za příslušníky národa jsou považováni všichni jedinci, kteří hovoří stejným jazykem, sdílejí stejnou historii a kulturu. Politický národ stojí na občanství – za příslušníky národa jsou považováni všichni jedinci, kteří jsou teritoriálně soustředěni ve státě, jsou jeho občany a mají oprávnění účastnit se politiky a uplatňovat svou suverenitu. (Keane, 1998)

Z uvedené definice je zřejmé, že pro naše úvahy je podstatný etnický národ, který je udržován v kohezi vazbou k teritoriu, jazykem, historií a kulturou. Součástí historie a tím i kultury národa je i duchovní tradice, nějaká idea Boha. Ta je důležitá proto, že dává lidem přesah mimo tento svět a uchovává víru ve vyšší smysl našeho bytí. Položil jsem si otázku, co vlastně od Boha lidé očekávají nejvíc. V čem je pro ně důležitý. Odpověď jsem našel ve slově nestrannost. Boží existence dávala lidem naději a víru, že přes všechny nespravedlnosti světa je tu nějaká síla, autorita, která měří všem stejně. Moc, která vše vidí, hodnotí a nakonec každému změří rovným dílem. A nikdo ze společenství, jakkoliv je bohatý, silný, mocný, nečestný nemůže tuto autoritu ovlivnit, zkorumpovat, obelstít. Víra a naděje, to jsou silné potřeby pro člověka. Zrušíme-li Boha, na jeho místo se usadí vláda, ale ta nikdy nemůže nic takového lidem dát. Může jim to slibovat a také tak činí, ale nemůže to uskutečnit. To Bůh možná také ne, ale vzhledem k tomu, že nemáme na tomto světě šanci to zjistit, můžeme si uchovat víru a naději. U vlády to zjišťujeme takřikajíc online a i přesto zůstávám neustále překvapován faktem, kolik lidí se nedokáže této víry vůči vládě pustit. To jen dokazuje, jak je potřebná. Přináší soudržnost i do světa plného rozporů.

Lidé jsou ochotni uznat volební prohru jen v případě, že je spojuje vzájemné pouto s ostatními voliči. Je-li pro mne zkušenost velké skupiny voličů zcela cizí a myslím-li si, že oni zas naopak nerozumí mým pocitům a životním zájmům, tak i kdybych byl stokrát přehlasován, nemám nejmenší důvod, abych výsledek uznal. Demokratické volby mají smysl pouze mezi lidmi spojenými náboženskou vírou nebo

národním mýtem. Jsou metodou na urovnání neshod ve společnosti, v níž jinak panuje shoda ohledně základních záležitostí. (Harari, 2017)

Soudržnost zkrátka mizí. Co se ale stane s naším světem, pokud se ztratí? Svět touto změnou jistě nezanikne, ale bude jiný. Jaký, to zatím nevíme, bezpochyby se však v mnohém promění a je otázkou, jaké hodnoty to vynese do popředí. V tomto kontextu je pro mne zajímavá věta, která bezprostředně navazuje na výše uvedený Harariho citát.

Proto se také v mnoha případech liberalismus propojil s prastarou kolektivní identitou a z kmenové sounáležitosti vytvořil státní nacionalismus. (Harari, 2017)

Uvádím zde tuto myšlenku proto, že se nám ještě vrátí v jiné podobě.

Soudržnosti ve společenství neprospívá ani proces globalizace. Propojení světa je v historii nevídané a jeho důsledkem je postupný rozpad konceptu národních států. Národy jsou stále chápány jako společenství lidí sdílejících území, jazyk, kulturu a historii, ale v reálném životě narážíme na problémy. Firmy ve svých reklamních kampaních často hrají na tuto notu sounáležitosti a snaží se spotřebitele přesvědčit ke koupi odkazem na „český produkt“, výrobek „české firmy“; jenže umíme dnes exaktně určit, co to je český výrobek a česká firma? Je českou firmou víc ta, která stojí na území České republiky, má americké vlastníky a německo - francouzský management, nebo ta, která sídlí v Itálii a má české majitele?

Globalizace překračuje geografické hranice a nastavuje nové. Hranice mezi těmi, kdo dokážou na těchto změnách profitovat a těmi, kteří jsou v nich uvězněni. Velmi podrobně a zajímavě o tom píše americký sociolog Robert B. Reich:

Prožíváme proměnu, která změní politiku a ekonomiku nadcházejících století. Přestanou existovat národní produkty a technologie, národní korporace, přestane existovat národní průmysl. Přestanou existovat národní ekonomiky, alespoň v tom smyslu, jak je chápeme. Tím jediným, co bude i nadále vymezeno státními hranicemi, budou znalosti a kvalifikace občanů. Prvořadým politickým úkolem každého státu bude vyrovnat se s odstředivými silami globální ekonomiky, které budou ovlivňovat vzájemné vazby občanů; těm kvalifikovanějším a chápavějším dá ještě větší bohatství, zatímco těm méně kvalifikovaným nabídne jen klesající životní úroveň. (Reich, 2002)

Reich ve své knize ukazuje, jak se postupně rozpadá obraz světa složeného z národních států, které spolu soupeří nebo spolupracují v ekonomické či politické oblasti. Technologický vývoj a s ním spojená globalizace začíná vytvářet skupiny lidí, které nazývá symboličtí analytici. To jsou lidé, kteří dokázali přinést inovace a nápady do celosvětového ekonomického rozvoje a tak z něj mohou nebyvale profitovat. Ti jdou napříč geografii. Mohou někde žít a pracovat pro korporace na druhém konci světa. Jejich životní standard nijak nesouvisí s územím, na němž žijí. Tito lidé vytvářejí již dnes enklávy, které nepotřebují vazby na národní vlády - platí si vlastní lékařskou péči, ostrahu svého života i majetku, jejich děti chodí do škol, kam běžná populace nemá přístup a dostávají mnohem kvalitnější vzdělání než jaké poskytují státní školy. Nepociťují solidaritu se zbytkem společnosti, nepotřebují je ke svému životu. Mají velký vliv na státní aparát a dokážou přesměrovat toky peněz tak, aby sloužily prioritně jim. Tím zhoršují situaci těch, kteří nedokážou takto profitovat z globálního vývoje. Jsou geograficky vázáni na místo - na místní fabriky, místní možnosti vzdělání, zdravotní péče apod. Již dnes není dělník v České republice v boji za své ekonomické zájmy v konkurenci s dělníky jiných firem v České republice nebo v Německu nebo Polsku. Je v konkurenci s dělníky v Indii, Číně, Bangladéši... Nadnárodní korporace jdou vždy za levnější variantou.

Globální vývoj zcela změnil i vlastnické vztahy k firmám. Dnes většinu velkých korporací vlastní investiční skupiny bez pevné vazby k národnímu státu. Nemají žádnou sounáležitost s národem v tom smyslu, jak jej chápeme dnes. Oficiálně se uvádí, že každý rok odtéká z České republiky do zahraničí cca 500 miliard korun ze zisků firem. Tato hodnota byla vytvořena na českém území, prací českých lidí, ti z ní ale nikdy nebudou profitovat. Naše myšlení a bohužel i myšlení našich vůdců probíhá ve starých schématech. Myslíme v pojmech, které jsou už vyprázdněné, neexistují v tom smyslu, v jakém je chápeme. Nemluvě o tom, že většina vrcholných politiků, a to již na národní úrovni, patří do skupiny symbolických analytiků. Oni ke svému životu nijak zásadně nepotřebují stát, jemuž vládnou.

Dalo by se namítnout, že takhle to bylo vždycky. Symbolickými analytiky minulosti byli faraóni, králové, šlechta, významní podnikatelé, vrcholní politici, špičkoví vědci apod. Byli tu vždy, takže co je na tom nového? Harari (2017) na rozdíl ukazuje, když konstatuje, že v minulosti potřebovali vládcové a mocní své spoluobčany

do armády, do továren. Vývoj technologií, hlavně umělé inteligence, učiní mnoho lidí, a to i ve vysoce kvalifikovaných profesích (lékaři, právníci, poradci, apod.) ekonomicky a vojensky nepotřebnými. Jaký potom bude zájem mocných na organizování a financování zdravotní péče, vzdělání a sociální podpory pro tyto skupiny. Hlavní kohezní silou národního státu je, že se lidé potřebují navzájem pro to, aby obstáli vůči druhým národům. Spojuje je nějaký zájem (hlavně ekonomický), jsou „na jedné lodi“. Pokrok technologií a rozvoj globalizace tuto historickou a přirozenou sounáležitost narušuje, drolí a mění. Vzniká skupina lidí, kteří ty druhé nepotřebují, alespoň v tom ekonomickém smyslu slova. To, co nás jako národ, jako základní společenství spojovalo, se rozpadá a je otázka, jestli najdeme jiné pojítka nebo jestli se pozvolna rozpadne koncept národních států a budeme hledat jiná společenství založená na jiných kohezních silách.

Předchozí úvahy se točí kolem pojmu „užitečnost člověka“. Je to sám o sobě podivný termín, ale odráží určitý pohled na svět, určité paradigma. Měří člověka podle toho, co je schopen společenství přinést a dnes je tento pohled zredukován hlavně na ekonomický přínos. Hodnota člověka se kvantifikuje a lidé se podle toho dělí na „potřebné“ a „nepotřebné“. Je to pohled na svět očima psychopata a je zjevné, že bude nutné hledat nové paradigma. Myslím si, že tohle je pro budoucnost jeden z největších úkolů pro sociální práci, hlavně v její teoretické oblasti, ve formulování sociální politiky. Dnes je garantem sociální politiky stát. Pokud ale koncept státu (alespoň v té podobě, jak je historicky chápán) odumírá, kdo bude garantem sociální politiky a sociální péče potom? A nečekejme odpověď na tuto otázku od politiků, kteří v čele současných států stojí. Není v jejich zájmu. Navíc jsme velmi často svědky toho, že se pro ně sociální politika státu stává pouhým nástrojem boje za vlastní zájmy bez ohledu na ty, jimž má sociální systém pomáhat a bez ohledu na ty, kteří do tohoto systému formou svých daní přispívají.

V souvislosti se vztahem stát versus občan bych rád nastínil ještě jednu otázku, nebo spíše okruh otázek. Hovoříme-li o etice ve vztahu mezi majoritou a minoritou, nemůžeme se vyhnout pojmu svoboda. Svoboda je velkým pojmem filozofie a lidé se často velmi liší v tom, co si pod tímto pojmem představují. Zůstaňme u pojetí, které je asi mezi lidmi nejrozšířenější - svoboda je možnost rozhodovat se podle vlastní vůle (zjednodušeně „dělat co chci“). Mnoho lidí si takto svobodu vykládá, je ale třeba jim

řící, že tohle jen polovina svobody. Tu druhou jasně ukazuje Kant, když dodává, že ke svobodě konat dle vlastní vůle náleží neoddelitelně i povinnost nést za své chování odpovědnost.

Dokud byl totiž člověk myšlen jen jako podřízený zákonu (ať už to byl zákon jakýkoli), musel se tento zákon pojit s nějakým zájmem v podobě podnětů či donucení, poněvadž jako zákon nepocházel z jeho vlastní vůle, nýbrž jeho vůle byla něčím jiným zákonně donucována jednat jistým způsobem, Tímto zcela nutným důsledkem bylo však veškeré úsilí o nalezení nejvyššího základu povinnosti nenávratně zmarněno. Nikdy se tak totiž nedospělo k povinnosti, nýbrž jen k nutnosti jednání z určitého zájmu, a to buď vlastního, nebo cizího. Ale v takovém případě musel být imperativ vždy podmíněný a nemohl se nijak hodit za morální příkaz. (Kant, 2014)

Vyjádřeno srozumitelněji:

„Lidé na tuhle pravdu zapomněli,“ vykládala liška. „Ty na ni ale zapomenout nesmíš. Když si něco ochočíš, navždycky už za to máš zodpovědnost.* Máš zodpovědnost za svou růži...“ (De Saint - Exupéry, 2015)

** v některých překladech tato věta zní - za všechno, co jsi k sobě připoutal máš zodpovědnost.*

Jestliže jsou ale svoboda a zodpovědnost spojené nádoby, logicky z toho plyne, že zřeknu-li se své povinnosti, zříkám se tím i části své svobody. Můžeme si říci - a proč ne, jsem-li svobodný, mohu se svobodně části své svobody zříci. Ovšem není to tak prosté. Podívejme se, co se stane, když se někdo rozhodne zříci části své svobody.

Představme si muže, otce dětí. Společnost mu dává svobodný prostor, aby mohl využít všech svých schopností pro zajištění obživy a péče o ně. Pokud však společnost akceptuje jeho „svobodu“ v rozhodnutí od dětí odejít, dovolí mu udělat obchod. Zříká se části své svobody výměnou za to, že se zbaví zodpovědnosti za své děti. Problém však tkví v tom, že jeho opuštěná zodpovědnost nezmizí a je přenesena na okolí, které ji přijímá (dobrovolně či nedobrovolně, vědomě či nevědomě) a o jeho děti se někdo postará. Matka, rodina nebo stát, potažmo tedy cizí lidé. Tato jim nepřijatá odpovědnost přenesená na ostatní navýší jejich vlastní díl odpovědnosti víc než přísluší jejich svobodě. Paradoxně se jejich svoboda nezvětší úměrně přijaté cizí odpovědnosti, ale

míra jejich svobody naopak klesne. Tato redistribuce odpovědnosti pak pouze snižuje míru svobody v dané společnosti. Pokud společnost připustí, aby se její příslušníci zbavovali odpovědnosti, nemůže nikdy být svobodnou, naopak začne vršit nespravedlnosti. Svobodu ztrácí ti, kteří se odpovědnosti zbavili stejně jako ti, kteří ji přijali či byli donuceni ji přijmout (například sociálním systémem).

Z toho plyne další princip „správného chování“ a to ten, že společnost by neměla snímat z lidí zodpovědnost. Pokud to udělá, omezuje míru svobody. Pomáhat a podporovat v tom, aby jednotlivci mohli své zodpovědnosti dostát, to určitě, to je ostatně smyslem a cílem sociální politiky.

Pokud sociální politika umožňuje snadný útěk od zodpovědnosti, nikomu to neprospívá - společnosti ani těm, kdož se povinnosti zřekli. Pouze se tím omezuje míra svobody ve společenství a sociální systém se stává onou v literatuře zmiňovanou pastí, která lidi drží v systému a nedává jim možnost se z něj vyvázat a postavit se na vlastní nohy. Charles Murray (Murray, 1998) ve své knize ukazuje, jak americká sociální politika v letech 1950 - 1980 zhoršila situaci nejchudších vrstev společnosti. Tím, jak na sebe systém přebíral část povinností za lidi, zbavoval je tím motivace a rozhodně neprospíval jejich vlastní snaze o zlepšení situace. V konečném efektu ti lidé ztrácejí víru v to, že se jejich situace může změnit a tím také motivaci se o to snažit. Ztráta víry vede k frustraci a frustrace vede k agresivitě. Tento efekt popisuje na velmi silných kazuistických příbězích ve své knize Theodore Dalrymple (Dalrymple, 2011).

Uvedené úvahy souvisí s Maslowovou pyramidou hodnot (viz obrázek 9). Abraham Maslow byl americký psycholog, který vytvořil v roce 1943 hierarchii potřeb, uspořádanou do pětistupňové pyramidy. Nejnižší jsou základní životní potřeby a směrem k vrcholku jsou potřeby vyšších řádů. Nejprve musíme věnovat svou energii uspokojení základních potřeb; pokud je máme uspokojeny, přichází se stejnou naléhavostí potřeba uspokojení potřeb vyššího řádu. Když uspokojíme i ty, dostávají se na pořad potřeby dalších řádů. Zmiňuji tuto teorii proto, že mám v souvislosti s ní jednu stále nezodpovězenou otázku. Domnívám se, že Maslow při tvorbě své teorie jaksi implicitně předpokládal, že uvedené potřeby člověk naplňuje vlastním úsilím, svými silami (v roce 1943 sotva mohl jinak...). Pokud člověk dosahuje naplňování svých potřeb vlastními silami, buduje si tím i stále větší sebevědomí, pocit vlastní hodnoty, jistotu v životě a

víru, že se může situace jeho přičiněním zlepšovat. Otázkou je, co se děje, pokud člověk nenaplňuje své potřeby z vlastních zdrojů, ale jsou mu naplněny zvnějšku (například sociální dávkou, která po něm nevyžaduje žádný vlastní podíl úsilí).

obrázek 9

V literatuře jsem nenašel odpověď, ale pokud se rozhlédnu po světě, v němž žiji, domnívám se, že v takovém případě se nedostavuje touha uspokojovat potřeby vyššího řádu, ale frustrace. A frustrace vede k agresivitě, o tom už literatura hovoří. Tím by se dalo vysvětlit nedorozumění mezi mnohými minoritami a většinovou společností v tom, že společnost poskytuje dávky a očekává vděčnost. Namísto toho sklízí agresi a nechápe proč. Vlastní podíl na řešení situace v rámci možností vidím jako nutnou podmínku sociální pomoci. A ekonomické důvody v tom nejsou rozhodně primární.

Dovolím si na závěr této podkapitoly malou poznámku, či spíše úvahu.

Dnešní svobodný stát stojí na třech základních lidských právech:

- právo na život
- právo na majetek
- právo na svobodu

Ostatní práva jsou z nich odvozená a tudíž mi přijdou nadbytečná. Jejich formulování, potažmo uplatňování, přináší pouze zmatení a obtíže. Práva jsou formulována negativně, tj. nezaručují člověku, že mu má být něco dáno, ale garantují, že mu nemůže být již nabyté zcizeno. U života a majetku je to vcelku jasné a jednoduché. U třetího práva, práva na svobodu, je věc komplikovanější v tom, že sice zaručuje jedinci nezczitelnost jeho svobody (jinými slovy garantuje mu jeho svobodný prostor v rámci společnosti), ale nijak neřeší situaci, kdy se jedinec své svobody zřekne a rezignuje na ní - výměnou za nepřijetí svého dílu odpovědnosti, k jeho svobodě příslušející. Ta pak je přenesena na ostatní členy společnosti (ať již s jejich souhlasem nebo proti jejich vůli) a snižuje tím míru jejich svobody (zmenšuje jejich svobodný prostor). Opravdu svobodná společnost by neměla takové chování akceptovat. Jak tomu ale zabránit? Napadla mne možnost spočívající v přeformulování práva na svobodu do jiné podoby tak, aby v něm byla obsažena již výše zmiňovaná dvojakost svobody jako závazku společnosti vůči jedinci a zároveň závazku jedince vůči společnosti. Cestu k takovému přeformulování jsem spatřil i v Kantově knize (Kant, 2014). Potom by základní lidská práva, na kterých je vystavěna svobodná společnost, byla následovná:

- právo na život

- právo na majetek

- právo na vlastní díl odpovědnosti

Poslední právo, domyšlené do důsledku, znamenalo by zcela jiný pohled na všechny sociální programy, na vztah státu k jedinci, na daňovou politiku a mnoho jiných oblastí společenského života, které s naší svobodou, ať už vnější nebo vnitřní, souvisí.

Shrnutí:

- podpora koheze ve společenství, vhodná volba nosných hodnot
- co je a bude pojátkem společenství, co nás spojuje
- co má být základním společenstvím
- nesnímat zodpovědnost
- podporovat vlastní aktivitu, podílení

2.3 PRÁVO VERSUS MORÁLKA

Bylo to někdy v polovině devadesátých let, kdy jsem v televizi zachytil rozhovor redaktorky s nějakým poslancem parlamentu (nepamatuji si jména ani téma rozhovoru, to ale není podstatné). Redaktorka se ptala poslance na jeho názor ohledně nějaké, tehdy aktuální, kauzy a on pronesl pro mne památná slova: „No, je to, paní redaktorko, možná nemorální, ale není to protizákonné. Takže, co s tím chcete dělat?“ V té chvíli jsem pochopil, že jsme se vydali špatnou cestou.

Vrátím se ke kapitole 1.4, kde jsme se zabývali kulturou a nabídl jsem zde pohled na kulturu jako na systém pravidel a norem, který vytváří očekávatelné a známé prostředí pro možnost uskutečňování našich strategií při uspokojování nejnvtirnějšich lidských potřeb.

Tento systém se historicky vyvíjel a stále vyvíjí a je to spíše soustava toho „co se osvědčilo a zafungovalo“ než nějaký technicky propracovaný a logicky konzistentní konstrukt. Trochu nadneseně bychom mohli říci, že je to odraz toho, jak dané společenství rozumí světu a svému místu v něm. Jsou to vesměs zvykové, nepsané a socializací předávané zkušenosti, které jsou ovšem právně nevymahatelné. A v tom vnímám rozdílnost práva od kultury. Právní předpisy jsou bezpochyby součástí kultury daného společenství a jejich úkolem je jasně a exaktně kulturní hodnoty společenství kodifikovat a stanovit sankce za jejich nedodržování. Jinými slovy - měly by kulturní normy daného společenství zachytit, popsat a podporovat jejich dodržování a rozvoj. Tím, že kulturu právním rámcem upevníme, dáváme tím jednotlivým členům společenství větší jistotu, že se na ní mohou při uplatňování svých strategií mnohem více „spolehnout“. Společnost se snaží kodifikací kulturních norem do psaných a vymahatelných pravidel upřednostňovat strategie v duchu Naschovy a Paretovy rovnováhy (žlutý a zelený sektor na obrázku 6) a potlačovat machiavellistické strategie (červený a modrý sektor na obrázku 6). O nich více viz (Machiavelli, 2007).

Z výše uvedeného ovšem vyplývá, že mezi kulturou a právními předpisy je souvztažnost a to taková, že právní předpisy jsou popisem a kodifikací kulturních norem za účelem jejich upevnění. Systém právních norem společenství tudíž není nahodile sepsaný soubor pravidel, která se podřizují konkrétním cílům, či jsou dokonce napsána v zájmu konkrétních skupin s cílem zvýhodnit jejich postavení ve společenství.

Kant je v tomto smyslu maximalista, když říká:

Toto zákonodárství se však musí vyskytovat v každé rozumné bytosti samé a musí moci pocházet z její vůle, jejímž principem tedy je: nekonat žádné jednání podle jiné maximy leč podle té, s níž je slučitelné, aby byla obecným zákonem, a tudíž pouze tak, *aby vůle mohla sebe samu ve svých maximách považovat zároveň za obecně zákonodárnou.* (Kant, 2014)

Kantova vize je v reálném světě, zdá se, neuskutečnitelný ideál, ale můžeme najít i realističtější autory:

Vláda může zvyšovat šance, že usilování neznámých jednotlivců o dosažení stejně neznámých záměrů bude úspěšné tím, že prosadí dodržování takových abstraktních pravidel chování, která se ve světle minulé zkušenosti jeví jako ta, jež nejlépe vedou k utváření spontánního řádu. (Hayek, 2011)

To znamená, že ačkoliv tato pravidla slouží vposledku jednotlivým (i když většinou neznámým) cílům, bude tomu tak jedině tehdy, jestliže se s nimi nenakládá jako s prostředky, nýbrž jako s nejvyššími hodnotami, vskutku jako s jedinými hodnotami společnými všem a odlišnými od konkrétních cílů jednotlivců. (Hayek, 2011) *Také v tom cítíte "příchut" Kanta?*

Vyjádřeno trochu eufemisticky, můžeme říci, že právní řád by měl být esencí kultury.

Doposud jsem se záměrně zcela vyhýbal použití slova zákon. Myslím si, že je třeba s ním nakládat velmi obezřetně, hlavně v souvislosti s pravidly, kterými je kodifikován život společnosti. Pro vysvětlení se znovu přidržím Hayeka (2011) a jeho úvah o řádu v lidské společnosti. Hayek rozlišuje v lidské společnosti dva typy řádu.

- řád spontánní, vyrostlý, který Hayek nazývá kosmos je takový typ řádu, u něž neexistuje v dané společnosti žádná osoba či skupina osob, které by takový řád ovládaly tvořily, řídily. Je to produkt člověka a jeho činnosti, ale vzniká spontánně. Příkladem může být třeba jazyk, kterým mluvíme nebo i kultura společnosti.

• řád organizovaný, vytvořený, Hayekem nazvaný taxis je takový typ řádu, který konkrétní osoby či skupiny vytvořily, ovládají a určují jeho podobu. Typickým příkladem mohou být dopravní předpisy.“

Z uvedeného je patrné, že řád typu kosmos, ačkoliv není dílem přírody, ale lidské společnosti, nese v sobě rysy přírodního (evolučního) vývoje, může být jeho analogií a jeho pravidla jsou zákony v pravém slova smyslu. Slovo zákon v pravém smyslu slova ukazuje na něco, co je mimo naši sféru vlivu. Něco, co existuje, co musíme brát v úvahu, ale co nemůžeme svou vůlí změnit (alespoň ne v danou chvíli). Něco, čemu nezbyvá než se podřídít. Boží zákon, přírodní zákon. Pravidlo, jež neslouží konkrétnímu účelu.

Naproti tomu vše, co je v řádu taxis, jsou spíše dohodnutá pravidla než zákony v pravém smyslu slova. Nechci tímto nijak podkopávat potřebnost a smysluplnost podobných pravidel (například zrovna v silničním provozu jsou velmi užitečná a potřebná), chci tím ukázat na jinou kvalitu takovýchto pravidel. Nejsou zákonem v pravém slova smyslu a slouží konkrétnímu účelu.

To, že vládcové od nepaměti prohlašovali každé své nařízení za zákon není náhoda, je to manipulace, a to velmi účinná. Snaha vytvořit dojem, že to, co řekne vládce je neměnné, nelze o tom diskutovat, lze se toliko podřídít. V tomto kontextu je i slovo zákonodárce přinejmenším eufemismem.

Hlavní smyslem zákonů ve společnosti má být, dle mého názoru, následující:

Nejdůležitější však je vztah spontánního řádu k pojetí účelu. Jelikož takovýto řád nebyl vytvořen nějakým vnějším činitelem, nemůže mít řád jako takový rovněž žádný účel, ačkoli jeho existence může být velmi užitečná jednotlivcům, kteří se uvnitř takového řádu pohybují. (Hayek, 2011)

To je ostatně hlavní důvod, proč společnost právní řád vytváří - užitečnost. Podobně jako je tomu v přírodních vědách, kdy lidmi formulované zákony popisují pozorovanou a zažívanou realitu, měly by i zákony společnosti být popisem pozorované a zažívané reality. Popisem aktuálního stavu kultury, zjednodušeně řečeno. Kultura se vyvíjí a mění, ale je to spontánní a dlouhodobý proces. V tomto kontextu je jeden podstatný rozdíl mezi zkoumáním přírody a lidské společnosti a to je základní problém

společenských věd - fakt, že objekt a subjekt našeho zkoumání je týž. Zkoumáme-li lidské chování, pak ho již tímto zkoumáním měníme, ovlivňujeme. O to víc je možná nutné být v tomto obezřetní a pokorní a nehrát si na stvořitele. Takové snahy, vtělené do různých -ismů, nevedly nikdy k ničemu dobrému (z pohledu společnosti jako celku, někteří jedinci na tom vždy profitovali).

Co z výše uvedeného vyplývá pro konkrétní život, pro naše zásady správného chování? Kodifikované normy by měly popisovat a podchycovat spontánní řád, neměly by ho omezovat, jakkoliv to je pro některé jedince nebo skupiny nepříjemné. Zákony (mají-li být zákony v pravém slova smyslu), by měly být jednoduché, stručné, srozumitelné, a stabilní (ve smyslu dlouhodobé platnosti). Mají-li zákony vytvářet prostředí, ve kterém lidé hledají oporu při svých strategiích rozhodování, musí být tato struktura co nejtrvalejší. Lze si vůbec představit, jak by vypadal svět, kdyby vědci měnili zákony fyziky stejně často jako mění parlament naše právní normy?

Chcete-li vytvořit něco velkého, vytvořte něco jednoduchého. ... Pokrok vyžaduje jednoduchost a jednoduchost vyžaduje nemilosrdnost. Tím se vysvětluje, proč jednoduché je nejen hezké, ale také vzácné. (Koch, 2000) *Možná i proto je koncept Boha tak přitažlivý a do jisté míry i potřebný.*

Na závěr této kapitoly se nemůžeme vyhnout velice důležité otázce, jejíž význam a naléhavost v současné době narůstá, a to je otázka kontroly.

Za jeden z nejvýznamnějších problémů sociologie je dlouhodobě považována otázka dosažení optimální míry sociální kontroly ve společnosti. (Keller, 1999)

K výše uvedené citaci bych si dovilil poznamenat, že problémem je nejen míra sociální kontroly, ale i její forma, tj. způsob, jakým bude prováděna a kdo jí bude provádět. Rozvoj techniky, hlavně v oblasti elektroniky a komunikačních prostředků, otevírá v oblasti kontroly nebyvalé možnosti. Technické prostředky jsou levné a snadno dostupné a sofistikovanost systémů na analyzování dat je již dnes poměrně děsivá. Otevírá se před námi velká etická otázka - je skutečnost, že něco technicky umíme udělat dostatečným ospravedlněním toho, že to dělat budeme? Kde jsou meze a jak nás jako lidi (jedince i společnosti) promění, když tyto věci budeme dělat? Domnívám se, že tyto otázky jsou v současnosti ve vztahu majority a minorit, státu a jedince ty nejožehavější a nejsložitější. A jejich význam narůstá doslova ze dne na den. Státní moc

a velké korporace o nás shromažďují obrovské množství informací a nejčastěji se tak děje pod záminkou bezpečnosti, ochrany, zjednodušení života... Jsme chlácholeni iluzí, že když bude mít státní správa dostatek údajů, bude efektivnější, rychlejší, spravedlivější. Nepřipomíná vám to něco? Bůh vševědoucí, právě proto, že všechno ví a do každého vidí, může každému měřit podle jeho skutků, je nestranný a řídí se zásadou „padni komu padni“. Že by měl sir Winston Churchill pravdu? Potíž je v tom, že vláda není Bůh. Je to skupina lidí (čili minorita, tvářící se, že bojuje za spravedlnost pro všechny), mající své minoritní zájmy. A ti, kdo uvěří argumentu, že poctiví se nemají čeho bát, ti by se měli bát nejvíc. Je to nebezpečná iluze.

Pokud by měl někdo zájem jen slabě nahlédnout, jak by vypadal svět, kde všichni o všech vědí všechno, doporučuji shlédnout film Naprostí cizinci.

Shrnutí:

- právní normy musí být v řádu „kosmos“
- jednoduchost a dlouhodobost platnosti pravidel
- zákony neslouží konkrétním účelům
- minimální míra kontroly
- smířit se s tím, že mnohé umíme, ale nebudeme dělat
- stát má být v systému sudím, ne hráčem

2.4 VELKÉ VERSUS MALÉ

Proces globalizace vede k obrovské koncentraci všeho. Peněz, moci, informací. Doposud vládne světu názor „*the bigger, the better*“. Pochází z podnikatelské sféry a přelil se i do státní správy. Názor, že čím je něco větší, tím je to silnější, efektivnější, stabilnější, má to větší váhu, možnosti, nedá se to ignorovat. Ve světě byznysu tato zásada přerostla až do zručních rozměrů, kdy velké firmy právě svou velikostí vydírají vlády podle hesla - jsme tak velcí, že nemůžeme zkrachovat. Pod pohrůžkou krachu

straší vlády obrovskými sociálními otřesy, destabilizací společnosti, narušením sociálního smíru a vynucují si tak ústupky v daňové politice, v dotačních podporách, v ohýbání legislativy.

Mám díky své práci možnost vidět mnoho firem „zevnitř“ a tak vnímám, jak tyto navenek vychvalované atributy velkého a silného vypadají zevnitř. A to je už jiný pohled. V drtivé většině firem to vede k nepružnosti, neefektivitě, obrovské vnitřní byrokracii a ztrátě sebereflexe. Velmi zhoubné je, když se tato nabubřelost spojí s přesvědčením, že stačí mít dostatek informací a najdeme u stolu řešení na všechny problémy. Pak už stačí jen donutit svět tam venku, aby se těmto našim pravidlům podřídil a už bude vše fungovat jako na drátkách. A nejsou to jenom mé dojmy. Milan Zelený (2011) popisuje ve své knize zkušenosti z amerických firem a líčí příklady, kdy manažeři poté, co dokončí projekt ve svých počítačích, považují jej za hotový, bez ohledu na to, že v realitě se nic nestalo. Technika umožnila oddělení managementů od reálných procesů. Osobně jsem při jednání zažil personální manažerku, která nevěděla, kde se výroba ve firmě nachází.

Podobně je to ve státní správě. I tam je pozorovatelné odtržení úřadů a řídicích struktur od reálného života. V diskusích se argumentuje grafy, čísly a statistikami bez ohledu na to, jak vypadá reálná situace. Tento mýtus velkého vede, bohužel i v oblasti sociální politiky, k tomu, že se upřednostňují velké projekty, globální řešení, velké výzvy. Velké organizační struktury alokují velké finanční prostředky a hledají cesty, jak je utratit. A jak jinak, než ve velkých projektech? To dává smysl - nebo ne? Rozhodně politikům, kolosální věci jsou vidět a dají se dobře mediálně prodat. Státní správa se velice centralizovala a snaží se řešit z tohoto centra všechny problémy.

Problém ale je, že život se odehrává v každodennosti, svátků je pomálu. A tak i velké projekty jsou sice vidět, ale je otázkou, jestli a jak řeší každodenní problémy konkrétních lidí. A ty jsou velmi variabilní, pestré a individuální. A tak dochází ke konfliktu malé versus velké a celek versus komunita. Velké a centrální má stále ještě větší moc, ale tato doba, zdá se, pomalu končí. Rozvoj technologií sice v první vlně podpořil a posílil růst velkých celků, které se však jako ti obři na hliněných nohou začínají hroutit sami ze své velikosti. Ty samé technologie však otevírají nové možnosti i těm malým a jejich doba zvolna přichází.

Věnuji tomuto bodu tolik prostoru proto, že v návratu k menším komunitám lze najít řešení pro spoustu problémů v etice vztahu minorit a majority, společenstva a jednotlivce a potažmo sociální politiky. Když se podíváme na atributy „správného chování“, které jsem vypsal do zelených rámečků jako shrnutí jednotlivých kapitol uvidíme, že se v centrálně řízeném systému (i když nevím, jestli slovo řízeném je to správné. Pro dnešní situaci by se spíše hodilo centrálně regulovaném, výsledek je však v podstatě stejný) prakticky nedají uskutečnit. Systém vlády velkých totiž přináší zvláštní paradox - velké systémy volají po nových myšlenkách, které však svým vlastním systémem vylučují. Zkusím to přiblížit na příkladu.

Poslouchal jsem v rozhlasu rozhovor s Josefem Schovancem. Je potomkem českých emigrantů, narozený a žijící ve Francii a trpí Aspergerovým syndromem, což je jedna z forem autismu. Má doktorát z filosofie, umí několik jazyků a napsal dvě knihy ze svých cest, kde líčí svět očima autisty. Viz (Schovanec, 2014) a (Schovanec, 2017). V tom rozhlasovém rozhovoru byla redaktorka nadšená jeho zajímavými pohledy na svět a vyslovila myšlenku, že právě po takových nových a neotřelých pohledech a nápadech dnes firmy volají a hledají je. Pan Schovanec na to odpověděl, že to je sice pravda, ale žádný autista nikdy neprojde standardním výběrovým řízením do jakékoliv firmy. A to je problém velkých a centralizovaných struktur. Snahou spoutat pestrost života do jedněch, pro všechny platných pravidel, dochází ke zničení této pestrosti a vytvoření pouště. A to doslova i v přeneseném významu.

Pokusím se poslední větu předchozího odstavce znovu přiblížit příkladem. V poslední době se do popředí zájmu médií a společnosti dostal problém sucha. Najednou objevujeme, že jsme předělávali krajinu k obrazu svému tak dlouho, až se nám z ní stává poušť a my to začínáme pociťovat na vlastní kůži. Takže se začínají vymýšlet programy na boj se suchem, vláda slibuje miliardy korun, které do tohoto tažení investuje, mluví se o nových nádržích a stavbách rezervoárů k zadržení vody. A v této situaci se na internetu objeví rozhovor s malým farmářem, panem Pitkem, který hospodaří pod Milešovkou a ten problém s vodou vyřešil na své farmě bez velkých investic a humbuku. Prostě se vrátil k moudrosti předků a podpořil různorodost krajiny. Navíc se tou problematikou zabývá hlouběji a má mnoho znalostí a vysvětlí, že těmito drobnými, finančně nenáročnými opatřeními, zadržíme v krajině dvakrát víc vody než

ty nádrže za miliardy a také tu vody zadržíme tam, kde je jí pro krajinu nejvíc potřeba. Dá se to udělat rychle, levně a navíc to vytvoří krásné prostředí. (Novinky.cz, 2019)

Má to jen jednu „vadu“ na kráse. Svobodu. Ty nádrže někdo postaví a budou někomu patřit. Tím mu bude patřit i voda v nich a on skrze tu vodu bude moci ovládat ostatní, kteří budou na dodávkách vody závislí. Možná proto je pro některé takové řešení atraktivní a to méně bychom ho měli my, ostatní, podporovat.

Platí zde slova C.S. Lewise:

... Z tohoto hlediska se to, čemu říkáme moc člověka nad přírodou, projevuje jako moc, kterou určití lidé vykonávají nad jinými, přičemž příroda slouží jako nástroj této moci. (Lewis, 2017) *podotýkám, že originál byl napsán v roce 1944*

Stačí prostě „vrátit přírodu přírodě“. Jednoduché, nemusíme vše řídit, vše organizovat, plánovat mít pod kontrolou. Někdy je nejlepší nechat věci být, nechat jim volnost. Vidím v tom i paralelu ke společnosti. Pro větší pestrost, spravedlnost a svobodu ve společnosti je také prospěšné nechat věcem prostor, neorganizovat všechno. Jak poznamenává Charles Murray - problémem dnešní doby je, že se nám vytratil život ze života. (Murray, 2007)

Stejnou myšlenku, ale jinými slovy najdeme i jinde - všechno „prokouknout“ je totéž jako nevidět. (Lewis, 2017)

Velmi poučná je v kontextu výše řečeného kniha Norberta Mappes - Niedieka. (Mappes - Niediek, 2013) Možná i proto, že se zabývá sociální prací věnuje se komunitám Romů ve střední a východní Evropě. Mappes - Niedek je německý novinář, který se romskou problematikou zabývá již léta a ve své knize bez příkras a s velkým vhledem ukazuje problémy romské komunity v celoevropském měřítku. Zajímavý je příběh největšího romského ghetta v Evropě, které je na skládce Pata - Râtu poblíž města Cluj v Rumunsku. Lidé žijí z toho, co najdou. Bylo tam zrealizováno již mnoho projektů různých velkých vládních a neziskových organizací, ve kterých se utratilo mnoho miliónů, ale všechny postupně zkrachovaly. Jediný, kdo je dlouhodobě v tomto prostředí úspěšný, je Nizozemec Bert Looij. Žije v Cluji se svou ženou a denně dochází do osady na skládce, kde mu lidé na lístečky sepisují, co by právě potřebovali. Třeba vozík, na kterém by mohli do města vozit k prodeji lahve sesbírané na skládce. Pan

Looij pracuje pro malou křesťanskou humanitární organizaci v Holandsku a nemá velký rozpočet. Všichni to vědí a tak si musí lidé v osadě rozmyslet, co opravdu potřebují. Sám říká, že nemá žádný projekt, žádný cíl. Jeho východiskem je skutečná situace, taková jaká je a ne taková, jaká by měla být. Jen místní lidé vědí, co teď opravdu potřebují. Zdá se, že tady platí přísloví, že méně je někdy více. Nebo jiné, italské, které říká, že „lepší je nepřítelem dobrého“. Je evidentní, že příběh pana Looije není univerzálním řešením, chtěl jsem na něm jen ukázat, že je dobré nechat lidem život ve svých rukou a nevěřit tomu, že nějaká vyšší, centrální moc, pokud jí necháme dost peněz k dispozici a poskytneme jí co nejvíce informací o sobě, pak najde nějaké osvícené řešení naší situace, které jsme doposud neznali. Ostatně to je jeden ze základních principů psychoterapie - jediným odborníkem na svůj život je klient. Popsaný příklad také ukazuje, že návrat ke komunitě podporuje ve společenství prvky „správného chování“.

Myšlenka, že je nutno omezit centrální moc vlády není nijak nová a najdeme ji u mnoha autorů z různých oborů. Každý tuto ideu nahlíží ze svého úhlu pohledu, ale výsledek je stejný - nutnost posílení vlivu komunity jako základního společenství.

Liberalní ekonomové už od poloviny 20. století upozorňují na neustále rostoucí vliv centrálních vlád a jejich neúměrné organizování života lidí. V tomto místě považují za žádoucí upozornit, že tito lidé rozhodně nebyli proti sociální politice, jak je někdy liberálním školám podsouváno. Milton Friedman, americký ekonom a nositel Nobelovy ceny za ekonomii ve svých knihách přicházel s náměty, jak potlačit monopol státu v některých oblastech (např. školství) a některé se mu podařilo, alespoň zkušebně, uvést do života s prokazatelnými pozitivními výsledky. (Friedman, 1993), (Friedman & Friedmanová, 1992)

Ve své knize Soukromé peníze ukazuje F. A. von Hayek (také nositel Nobelovy ceny za ekonomii), že pokud chce moderní společnost vybědnout z problémů, které má, je nutné zbavit vlády monopolu nad kontrolou měny. Ve své knize pak nabízí alternativu k monopolní měně řízené (a manipulované) státem. (Hayek, 1999)

Národní stát stojí před zánikem. Jeho pravomoci jsou stále více usurpovány superstátem, nadstátními institucemi, různými uniemi a centrálními či globálními organizacemi. Mnohem důležitější proces oslabování národního státu však probíhá

zdola (a bývá zcela ignorován): posilováním autonomie a samosprávy regionů, lokalit a kulturních skupin. To je relokalizace. (Zelený, 2011)

Globalizace tedy nepřinesla jedinou, převládající a homogenní kulturu - a nikdy nepřinese. Globalizace posílila relokalizaci a zintenzivnila diferenciaci a diverzifikaci „malých“ kultur, zmenšujících se skupin a komunit, jak geograficky a jazykově determinovaných, tak stále více definovaných digitálními a profesními sítěmi skupinové příslušnosti. (Zelený, 2011)

Jazyk a porozumění mohou pomáhat k výměně informací, ale komunikace vedoucí k akci je nejsilnější tam, kde jsou sdíleny hodnoty, normy a pravidla, tj. ve vlastní kultuře. Bez sdílených hodnot a norem lidé nemají důvod komunikovat, i když v podstatě komunikovat mohou. Bezdůvodná komunikace rychle degeneruje na prostou výměnu informací. (Zelený, 2011)

... když se zeptáme, z kterých institucí lidé čerpají v životě nejhlubší uspokojení, je odpovědí, že jsou jen čtyři: rodina, obec či společenství, povolání a víra. Dvě vysvětlení: „obec či společenství“ může zahrnovat lidi, kteří jsou zeměpisně rozptýleni. „Povolání“ může zahrnovat záliby nebo zájmy. (Murray, 2007)

V tomto světle je cílem sociální politiky zajistit, aby tyto instituce byly silné a vitální. ... Problém je v tomto: pokaždé, když vláda sejme něco z problémů při vykonávání funkcí rodiny, obce, povolání a víry, zároveň zbavuje tyto instituce něčeho z jejich vitality - odsává z nich něco z jejich života. (Murray, 2007)

Myšlenku přechodu k menším celkům velmi podrobně rozpracoval ve své knize Hans-Adam II. vládnoucí kníže z Liechtensteinu. Není to jen teoretická úvaha, ale mnoho otázek zde rozebírá na pozadí své zkušenosti vládce malé země. Kniha je koncipována jako návrh na uspořádání státu v nových podmínkách 21. století a to včetně konceptu Ústavy. Počítá se v ní s možností práva na sebeurčení na úrovni obcí.

... Aby se tento proces změny zdařil, nestačí proměnit státy v tradiční právní státy s nepřímou demokracií a monopolem na státní území. Tento model v průběhu posledních dvou století ztroskotal a i tam, kde alespoň nějak funguje, se zdá, že lidé v prvé řadě slouží státu, a ne naopak. Proces proměny státu z poloboha v podnik služeb bude možný pouze tehdy, pokud bude nepřímá demokracie změněna v přímou a právo

na sebeurčení na obecní úrovni prolomí monopol státu. (Hans-Adam II. vládnoucí kníže z Liechtensteinu, 2011)

Shrnutí:

- pracovat se situací jaká je a ne jaká by měla být
- adresnost pomoci všude, kde to lze - aby pomáhající věděl komu pomáhá a příjemce věděl od koho pomoc dostává
- komunita jako základní společenství

2.5 DODATEK

V úvodu jsem zmínil, že jsem původní profesí strojař. Na závěr tedy ještě něco, co dává smysl i nám, technikům. Dostala se mi do rukou úžasná kniha Douglase R. Hofstadtera, ve které se věnuje zajímavému fenoménu v organizovaných systémech - podivným smyčkám. Nalezneme je v hudbě, výtvarném umění i v matematice.

Na jev označovaný jako „podivná smyčka“ narazíme, kdykoliv se pohybujeme vzhůru (či dolů) úrovněmi nějakého hierarchického systému a nečekaně se octneme zase na počátku. (Hofstadter, 2012)

Nacházíme se zřejmě v bodě, kdy nás snaha o trvalý růst dovedla do podivné smyčky a my ocitáme znovu na počátku, kdy základním společenstvím byla komunita. Nicméně se nedostáváme do počátku tehdejšího, ale nového, na vyšší úrovni poznání a techniky. Počátek v novém prostředí.

A úplně na závět ještě jeden citát z Hofstadterovy knihy:

Gödel zkrátka ukázal, že dokazatelnost je slabší pojem než pravda, bez ohledu na použitý axiomatický systém. (Hofstadter, 2012)

Přijde mi prostě půvabné, že toto je matematický důkaz - že by i věda dospěla do podivné smyčky? Ale to je již téma na jinou práci.

ZÁVĚR

Cílem této diplomové práce je zamyšlení nad vztahem společenské majority a minority. Jak se utváří a co je v něm podstatné a jaká pravidla by měla být nastavena, aby byly v co největší možné míře utlumeny až eliminovány konflikty ve společnosti.

Práce je rozdělena na dvě části. V první, spíše všeobecné, jsem se snažil zamyslet nad vztahy ve společnosti z obecného pohledu. Najít to, co je nám lidem společné a co nás naopak rozděluje. V čem se můžeme shodnout a co jsou naše individuální strategie. Jaké síly společnost stmelují (kohezní síly) a jaké rozdělují (tenzní síly). Ukázali jsme si, že současný koncept národního státu ztrácí soudržnost a převažují v něm tenzní síly.

V druhé části jsem se snažil promítnout obecné teze a myšlenky z první části do každodenního života a hledat tak praktické atributy „správného chování“, jak o něm mluví Hayek. Jaké zásady vzájemných vztahů by ve společnosti měly panovat, aby zůstala co nejvíce svobodnou pro všechny a neztratila na jedné straně výkonnost a na druhé straně solidaritu a sociální rozměr.

Zjištění, že na půdorysu národního, centrálně řízeného státu to půjde jen velmi těžko, mne nijak nepřekvapilo, ze své každodenní životní zkušenosti to vnímám jako zjevné. Jsem rád, že jsem si to v této práci mohl ujasnit hlouběji.

V kontextu sociální práce a tvorby sociální politiky v tom vidím velký úkol a příležitost pro tuto oblast. Když se podíváme na historii sociální práce tak vidíme, že od svého vzniku až do současnosti plnila a plní úlohu jakéhosi kompenzačního mechanismu k zmírňování škod, které páchá společenský vývoj. Ve svých počátcích byla spíše v pozici „hasiče požárů“ a „tlumiče vášní“ ve společnosti. Dnes funguje více koncepčně a má svou teorii, ale stále řeší hlavně důsledky. Když hovoříme o změnách které budou pro společnost nutné, a pokud se nadále bude oslabovat funkce centrálně řízeného státu, změní to situaci od základu. Vytvoří se nové paradigma a bylo by dobré, potřebné a žádoucí, kdyby teoretici a pracovníci v sociální oblasti byli aktivními spoluvůrci nového systému. Oč větší bude jejich účast při tvorbě, o to méně pak bude „požárů k hašení“.

Problémy, které stojí před lidstvem nejsou ekonomické, nebo alespoň ne v dnešním slova smyslu. Jsou spíše psychologické (nemyslím si, že je náhoda, že poslední Nobelovy ceny za ekonomii získali psychologové) a hlavně etické. Chce-li lidstvo dále prosperovat bude nuceno přehodnotit priority a jinak nastavit hodnoty. A myslím si, že by bylo žádoucí a potřebné, aby odborníci ze sociální oblasti byli při tom. Prevence je vždy levnější než následná terapie.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- Berger, P.I., & Luckmann, T. (1999). *Sociální konstrukce reality*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Dalrymple, T. (2011). *Ztraceni v ghettu*. Voznice: Leda.
- De Saint - Exupéry, A. (2015). *Malý princ*. Praha: Albatros.
- Friedman, M. (1993). *Kapitalismus a svoboda*. Praha: Liberální institut.
- Friedman, M., & Friedmanová, R. (1992). *Svoboda volby*. Praha: Liberální institut.
- Giddens, A. (2013). *Sociologie*. Praha: Argo.
- Hans-Adam II. vládnoucí kníže z Liechtensteinu. (2011). *Stát ve třetím tisíciletí*. Praha: Grada Publishing.
- Harari, Y. N. (2017). *Homo deus - stručné dějiny zítřka*. Voznice: Leda.
- Hayek, F. A. (2011). *Právo, zákonodárství a svoboda*. Praha: Prostor.
- Hayek, F. A. (1999). *Soukromé peníze*. Praha: Liberální institut.
- Hazlitt, H. (2008). *Ekonomie v jedné lekci*. Praha: Alfa nakladatelství a Liberální institut.
- Hofstadter, D. R. (2012). *Gödel, Escher, Bach*. Praha: Argo.
- Huber, W. (2016). *Etika - základní otázky života*. Praha: Vyšehrad.
- Jacobi, J. (2013). *Psychologie C. G. Junga*. Praha: Portál.
- Kant, I. (2014). *Základy metafyziky mravů*. Praha: Oikoymenh.
- Keane, J. (1998). *Civil Society*. Stanford: Stanford University Press.
- Keller, J. (1999). *Úvod do sociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Kohák, E. (2010). *Svoboda, svědomí, soužití*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Koch, R. (2000). *Pravidlo 80/20*. Praha: Management Press.

Kostková, K. (2012). *Rozvoj interkulturní komunikační kompetence*. Brno: Muni press.

Klugerová, M. (2009). *Daseinsanalýza - "Cesta ke svobodě"*. Praha: PPF. Dostupné z: <https://www.pvsps.cz/data/2017/05/30/12/ppf-zp-klugerova.pdf?id=256>

Lewis, C. S. (2017). *Zničení člověka*. Praha: Nakladatelství Návrat domů.

Machiavelli, N. (2007). *Vladař*. Praha: Nakladatelství XYZ.

Mappes - Niediek, N. (2014). *Chudáci Romové, zlí Cikáni*. Praha: Host.

Murray, Ch. (1998). *Příliš mnoho dobra*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Murray, Ch. (2007). *The Happiness of the People*. Washington: The American Enterprise Institute.

Novinky.cz (2019). *Sedlák pod Milešovkou bojuje proti suchu* [online]. [cit. 2019-06-08] Dostupné z: <https://www.novinky.cz/domaci/506082-sedlak-pod-milesovkou-bojuje-proti-suchu.html>

Rand, A. (2000). *Zdroj*. Praha: Berlet.

Reich, R. B. (2002). *Dílo národů*. Praha: Prostor.

Reich, R. B. (2003). *V pasti úspěchu*. Praha: Prostor.

Samuelson, P. A., & Nordhaus, W. D. (1991). *Ekonomie*. Praha: Nakladatelství Svoboda.

Sedláček, T. (2009). *Ekonomie dobra a zla*. Praha: 65. pole.

Schovanec, J. (2014). *O kolečko míň*. Praha: Paseka.

Schovanec, J. (2017). *Vítejte v Autistánu*. Praha: Paseka.

Sokol, J. (2014). *Etika, život, instituce*. Praha: Vyšehrad.

Soukup, M. (2015). *Základy kulturní antropologie*. Červený Kostelec: Pavel Mervart.

Valenčík, R. (2008). *Teorie her a redistribuční systémy*. Praha: Vysoká škola finanční a správní.

Zelený, M. (2011). *Všechno bude jinak*. Bratislava: Karmelitánske nakladateľstvo.

Bibliografické údaje

Jméno a příjmení autora: Ing. Rudolf Příman

Studijní program: (NMgr.) Sociální politika a sociální práce

Název práce: Etické aspekty vztahu společenské majority a minority v kontextu sociální práce

Vedoucí práce: PhDr. Martin Strouhal, Ph.D.

Rok dokončení práce: 2019

Počty znaků hlavního textu práce:

Přímé citace: 14 465

Ostatní text: 93 966

Celkový počet znaků: 108 431

Názvy souborů umístěných na doprovodném CD

Text práce ve formátu PDF:

DP_Rudolf_Příman_Etické_aspekty.pdf

**Posudek vedoucího diplomové práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studenta: Ing. Rudolf Příman
 Obor studia: Sociální politika a sociální práce
 Název práce: *Etické aspekty vztahu společenské majority a minority v kontextu sociální práce*
 Vedoucí práce: PhDr. Martin Strouhal, Ph.D.

Technické parametry práce:

Počet stránek textu (bez příloh): 55 (60 NS)

Počet stránek příloh: 0

Počet titulů v seznamu literatury: 38

0**	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

Výběr tématu

Závažnost tématu

	x			
--	---	--	--	--

Oborová přiléhavost tématu

	x			
--	---	--	--	--

Originalita tématu a jeho zpracování

		x		
--	--	---	--	--

Formální zpracování

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

		x		
--	--	---	--	--

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)

		x		
--	--	---	--	--

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

		x		
--	--	---	--	--

Metody práce

Vhodnost a úroveň použitých metod

		x		
--	--	---	--	--

Využití výzkumných empirických metod

x				
---	--	--	--	--

Využití praktických zkušeností

x				
---	--	--	--	--

Obsahová kritéria a přínos práce

Přístup autora k řešené problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

x				
---	--	--	--	--

Naplnění cílů práce

		x		
--	--	---	--	--

Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu

x				
---	--	--	--	--

Návaznost kapitol a subkapitol

		x		
--	--	---	--	--

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost výsledků v praxi

		x		
--	--	---	--	--

Vhodnost prezentace závěrů práce (publikace, referáty, apod.)

		x		
--	--	---	--	--

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

1. Na čem lze dnes zakládat princip spravedlnosti, pokud je něco takového možné?
2. Jak by měla sociální politika vážit poměry mezi etikou a ekonomikou? Lze k tomu v reálné politice přihlížet?

Celkové hodnocení práce (klady, nedostatky):

Rudolf Příman předložil diplomovou práci na aktuální a oborově přílehlavé téma – zabýval se problematikou sociálního jednání na pozadí úvah o vztazích mezi společenskou majoritou a minoritami. Vzhledem k tomu, že text vznikl v době, kdy kolega Příman nemohl pravidelně konzultovat, lze hned na začátku práce spatřovat jistý metodologický nedostatek – navzdory obsáhlému výkladu motivace k sepsání práce a poměrně důkladnému popisu pole, na němž se chce autor pohybovat, nenacházíme přesně formulovaný cíl práce.

Na druhé straně však text představuje téma celkem neotřelou a čtivou formou, navíc se zjevným osobním zaujetím pro nejen sociálněpolitické problémy solidarity, svobody a odpovědnosti. Text se opírá o odbornou literaturu sociologického, psychologického, ekonomického a filosofického zaměření.

Ačkoliv autor usiluje dostat do zorného pole svých úvah etický rozměr, je s podivem, že úvod do celé práce vychází ze zjednodušeného ekonomického modelu s tlupou, jehož implikace nejsou až tak jednoznačné, jak autor naznačuje (jak uvádí, primitivní tlupa má 2 základní potřeby a jedinou formou rozšíření zdrojů je zotročení jiné tlupy). Mluvíme-li o primitivní tlupě, pak asi ano, zcela jiná je situace ve strukturovanějším civilizovaném společenství s rozvinutou kulturou a morálními představami. Nicméně „morální problém“ se do autorova výkladu dostává záhy, kdy konstatuje, že i členové tlupy mají jaksi na výběr při rozhodování, jak řešit různé možné situace vzhledem ke zdrojům a jejich kumulaci či „přerozdělování“. Rozumím určitému metodologickému redukcionismu vycházejícímu z primátu ekonomické perspektivy, morálně psychologický pohled by však dal užitym modelům od počátku ještě další rozměr, čímž by ovšem celé téma výrazně zkomplikoval.

Každopádně celý výklad je na úvodních stránkách postaven na primátu ekonomických zájmů společenství a jeho členů. V duchu této logiky je vystavěna analýza pojmů minorita a majorita a podstaty sociální koheze, vzápětí je však doplněna skrze Jungovu archetypální teorii individua a poukazy k Heideggerovu pojetí existenciálů. Autorovi to umožňuje rozšířit původní ekonomický model o zmiňované další aspekty problému vztahu majority a minority, v jehož základech stojí samozřejmě hlubší problém lidské existence ve společenství, problém vztahu individua a společnosti. Text proto dále pokračuje výkladem strategií směřujících k ochraně a posilování našich základních životních (existenciálních) motivací, opírá se o teorii her a ústí do úvahy o kultuře. V ní – jakožto v kultuře pravidel pro jednání – nachází zdůvodnění skutečnosti, proč dodržujeme určité postupy v rozhodování, a to i tam, kde se hrubá skutečnost obrací proti našim okamžitým zájmům. Ziskáváme za to ovšem podíl na životě sociálního celku, stáváme se součástí pevného sociálního pouta, a to generuje možnosti dalece překračující možnosti individuální. Autor přitom zdůrazňuje Jungovo rozlišení toho, co je a co není „vidět“, co patří k podprahové struktuře našich životů a způsobů volby.

Konečně kapitola o etice ukazuje souvislosti mezi chápáním dobra či dobrého rozhodnutí (správného chování) a povahou společenství a kultury.

V jakési „praktické části“ textu se autor věnuje vztahu mezi ekonomikou a sociální politikou, resp. otázce, zda lze ekonomiku chápat jako na člověku nezávislý systém, jež je třeba poslouchat, protože ovládá a reguluje základní životní potřeby i produkci, a tedy též úspěch společenství, nebo zda má stát „člověk nad ekonomickým systémem“. Všimá si přitom toho, jak se ekonomický faktor z obslužného stal tím hlavním kritériem života moderního západního člověka. Vyvrcholením práce je úvaha o smyslu sociální politiky a kritika jejích „upadlých“ podob a také o podstatě a důležitosti podporování sociální soudržnosti. Autor se tu dotýká nebezpečných dopadů globalizace, krize národních států a ekonomik, v neposlední řadě i krize náboženství a ohrožení plynoucí z nacionalismů. Správnou sociální politiku chápe jako způsob zajišťování nezbytné míry motivace jednotlivců k plnění povinnosti, resp. k tomu, aby neutíkali od své odpovědnosti.

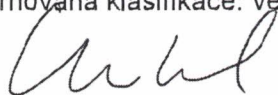
Jako zásadní vidím pasáže uvažující o právech člověka a o stále se prohlubujícím problému „zmnožování lidských práv“ stejně jako o vztahu mezi právem a morálkou. Tyto úvahy zasazuje autor jak do vztahu k úkolům sociální politiky, tak do podnikatelského „mikroprostředí“, k němuž má i profesně blízko a důkladně je zná.

Práce je opravdu „široce rozkročená“ a toto rozkročení je též důvodem nedostatků, které jí lze vytknout. Občas není zcela zřejmá tematická návaznost jednotlivých oddílů, občas je text spíše sledem úvah spojených asociativně, nikoli nějakou vnitřní, konsistentní tematickou linkou. Na druhé straně však je zřejmé, že všechna probíraná témata patří k otázce vztahu mezi majoritou a minoritou na pozadí ekonomických, mravních a politických úkolů dnešní doby.

V textu se také objevují hovorové a v zásadě „žurnalizující“ obraty, byť někdy v uvozovkách (např. „je to jiná liga“ apod.), čímž text vypadává z žánru akademické práce, občas je znát, že tok textu vznikl trochu narychlo, zůstalo tu pár překlepů. Vcelku ale práce R. Přímána splňuje požadavky kladení na tento typ kvalifikačních prací a s ohledem na kvalitu řady pasáží a osobní zaujetí pro téma ji doporučuji k obhajobě s návrhem hodnocení velmi dobře.

Doporučení k obhajobě: doporučuji/~~nedoporučuji~~*

Navrhovaná klasifikace: velmi dobře

Datum, podpis: 23. 8. 2019

* nehodící se, škrtněte

**Posudek oponenta diplomové práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studenta: Ing. Rudolf Příman
Obor studia: sociální politika a sociální práce
Název práce: Etické aspekty vztahu společenské majority a minority v kontextu sociální práce
Oponent* práce: doc. PhDr. Jaroslav Koťá

Technické parametry práce:

Počet stránek textu (bez příloh): 60 normostran
Počet stránek příloh: -
Počet titulů v seznamu literatury: 38

0**	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

Výběr tématu

Závažnost tématu

		2		
--	--	---	--	--

Oborová přílehlavost tématu

	1			
--	---	--	--	--

Originalita tématu a jeho zpracování

		2		
--	--	---	--	--

Formální zpracování

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

		2		
--	--	---	--	--

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)

		2		
--	--	---	--	--

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

		2		
--	--	---	--	--

Metody práce

Vhodnost a úroveň použitých metod

0				
---	--	--	--	--

Využití výzkumných empirických metod

0				
---	--	--	--	--

Využití praktických zkušeností

0				
---	--	--	--	--

Obsahová kritéria a přínos práce

Přístup autora k řešené problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

0				
---	--	--	--	--

Naplnění cílů práce

		2		
--	--	---	--	--

Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu

0				
---	--	--	--	--

Návaznost kapitol a subkapitol

		2		
--	--	---	--	--

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost výsledků v praxi

		2		
--	--	---	--	--

Vhodnost prezentace závěrů práce (publikace, referáty apod.)

		2		
--	--	---	--	--

□

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

□

Jaký je vztah mezi etickým kodexem sociálního pracovníka a zjištěním autora v práci?	diplomové
--	-----------

Celkové hodnocení práce (klady, nedostatky):

Diplomant předložil k oponentuře test o etické problematice vztážené do oblasti sociálního jednání; celá práce je komponována pro oblast sociální práce a předkládá k posouzení rozsáhlejší esej, v níž autor užívá interdisciplinární přístup ke zvolené problematice. Jeho text vyjadřuje silnou osobní angažovanost pro otázky lidské solidarity, možné svobody, odpovědnosti a vztazích mezi ekonomikou a etikou v soudobé společnosti. I když nikde není mezi nebem a zemí psáno, jak přesně má diplomová práce vypadat, je evidentní, že nasazení autora není zcela akademické, o to více je místy osobité, neotřelé a originální. To je jak výrazná, silná stránka práce, tak její určitý nedostatek v tom, že postup a argumentace nejsou vedeny zdaleka přísně, ale spíše jde o soubor statí věnovaných otázkám ekonomických strategií, obecnějšímu pokusu o určení kultury (západního typu), posléze i otázkám etiky ve vztahu mezi majoritou a minoritami. Autor si v první části práce vytvořil půdu pro typ úvah usilujících postihnout některé praktické aspekty celé pojednávané problematiky – vztahy mezi ekonomikou a sociální prací, vztahy občana a státu, právního systému ve vztahu k morálce atd.

Připomínky: diplomové práci by slušel jednotný jazyk (občas výkyvy formulací); přísněji vedená linie výkladu včetně návaznosti jednotlivých kapitol, pečlivěji provedené korektury textu.

Celkové hodnocení: Práce je zajímavou úvahou na zvolené téma. Autor vychází z vlastní koncepce a čist text je inspirativní, i když čtenář nemusí se vším souhlasit. Ale zcela jistě jde o dílo svérázné, přínosné a vedoucí k čtenáře k zamyšlení; autor má nadhled na problematiku, kterou se pokusil uchopit. Předložený text splňuje požadavky kladené na diplomové práce – a lze jej doporučit k obhajobě.

Doporučení k obhajobě: doporučuji

Navrhovaná klasifikace: velmi dobře

Datum, podpis: 18. 8. 2019

doc. PhDr. Jaroslav Koča